

**Program opieki nad zabytkami
dla Powiatu Skarżyskiego
na lata 2025-2029**

Program został opracowany przez pracowników Referatu ds. Promocji
w Wydziale Edukacji, Promocji, Kultury, Sportu i Turystyki
Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej.

Zawarte w Programie dane odzwierciedlają stan na wrzesień 2024 r.

**Program uzyskał pozytywną opinię
Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach.**

Powiat Skarżyski posiada pełne prawa
do fotografii wykorzystanych w niniejszym Programie.

Spis treści

1. Wstęp
 - 1.1. Świadomość potrzeby powiatowego programu opieki nad zabytkami
 - 1.2. Podstawa prawna powiatowego programu opieki nad zabytkami.
 - 1.3. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu, analiza szans i zagrożeń (analiza SWOT).
 - 1.4. Cel generalny, cele szczegółowe oraz kierunki działań.
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.
 - 2.1. Zasadnicze uwarunkowania prawne w relacji z programem opieki nad zabytkami
 - 2.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z innymi opracowaniami związanymi z opieką nad zabytkami
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Skarżyskiego.
 - 3.1. Zabytki rejestrowe
 - 3.2. Zabytki ewidencyjne
 - 3.3. Zabytki archeologiczne
 - 3.4. Zabytki ruchome, muzea oraz zbiory muzealne na terenie Powiatu Skarżyskiego
 - 3.4. 1. Miejsca pamięci narodowej i groby wojenne
 - 3.5. Działalność na rzecz tradycji, historii, kultury i dziedzictwa na terenie powiatu
 - 3.6. Parki krajobrazowe, pomniki przyrody i szlaki turystyczne
4. Informacja dotycząca ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych wraz z wykazem tych zabytków.
5. Kierunki i zadania programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025 – 2029.
 - 5.1. Kierunki realizacji Powiatowego Programu opieki nad zabytkami
6. Instrumenty wdrażania zadań.
7. Źródła finansowania powiatowego programu.
 - 7.1. Dotacje
 - 7.2. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - 7.3. Środki europejskie

Wstęp

Powiat skarżyski położony jest w północnej części województwa świętokrzyskiego u podnóża Gór Świętokrzyskich, w dolinie rzeki Kamiennej oraz jej dopływów. Graniczy z gminami powiatów: starachowickiego, koneckiego, kieleckiego (województwo świętokrzyskie) oraz szydlowieckiego (województwo mazowieckie). Dużym walorem powiatu skarżyskiego jest dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna. Przez powiat przebiega trasa międzynarodowa S7 i droga krajowa K42. Ponadto w Skarżysku-Kamiennej znajduje się duży węzeł kolejowy i jedna z największych w kraju stacji rozrządowych PKP. Tereny powiatu skarżyskiego rozciągają się w granicach trzech rezerwatów przyrody: Świnia Góra, Dalejów, Ciechostowice oraz dwóch parków krajobrazowych: Suchedniowsko-Oblęgarskiego i Sieradowickiego.

Powiat skarżyski tworzą: siedziba powiatu - Skarżysko-Kamienna oraz miasto i gmina Suchedniów, gminy: Bliżyn, Skarżysko Kościelne i Łączna. Na powierzchni 395 km² (z czego 19,5 ha stanowią grunty leśne) zamieszkuje ponad 75 tysięcy mieszkańców. Na terenie powiatu występuje wiele bogactw naturalnych, m.in rudy żelaza i metali kolorowych, czy złoża kwarcytu. Przed laty powstawały tu kopalnie, huty, odlewnie i kuźnie, tworząc za czasów Stanisława Staszica tzw. Staropolski Okręg Przemysłowy. W okresie międzywojennym obszar ten został zaliczony do Centralnego Okręgu Przemysłowego. Na obszarach powiatu znajduje się wiele zabytków przemysłu, architektury, sztuki i rzemiosła. Znany jest z bogatego rzemiosła artystycznego, które jest podtrzymywane przez mieszkańców poszczególnych gmin wiejskich. Do dnia dzisiejszego twórcy ludowi trudnią się: tkactwem, garncarstwem, ikonografią, malarstwem, rzeźbiarstwem, hafciarstwem, wyrobem metali i zabawek drewnianych. Powiat posiada także wiele pomników przyrody oraz terenów sprzyjających turystyce, co wiąże się z wieloma cyklicznymi imprezami kulturalnymi i sportowymi.

1.1. Świadomość potrzeby powiatowego programu opieki nad zabytkami

Ochrona zabytków i troska o wspólne dobra kultury materialne jak i niematerialne jest konstytucyjnym obowiązkiem każdego obywatela. Świadomość potrzeby dbania oraz ratowania zabytków staje się dla mieszkańców powiatu coraz bardziej powszechna.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami, który wynika z Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, ma za zadanie pomagać w upowszechnianiu wiedzy na temat ochrony dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców powiatu. Dzięki programowi możliwe jest kształtowanie postaw otwartości, tolerancji i szacunku względem innych kultur oraz wzmacnianie więzi, poszerzanie wiedzy na temat zasłużonych osób oraz wydarzeń historycznych. Podtrzymywanie i dbanie o wartość duchową i materialną, pozwala nie tylko na przekazywanie wiedzy, którą odziedziczyliśmy po poprzednich pokoleniach, ale także pozostawia dorobek aktualnych czasów. Edukacja w tej dziedzinie jest podstawową formą ochrony zabytków, ponieważ sprzyja budowaniu postawy odpowiedzialności i wrażliwości na dobra kultury oraz pomaga połączyć przeszłość z przyszłością. Poprzez troskę o lokalne zabytki powiat staje się również miejscem atrakcyjnym dla turystów.

1.2. Podstawa prawna powiatowego programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029 stanowi dokument polityki administracyjnej w zakresie podejmowania działań, które mają na celu inicjowanie, wspieranie i koordynowanie działań z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, jak również upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego, we współpracy środowisk samorządowych i konserwatorskich.

Program wynika z:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**

Na mocy art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 nr 78, poz. 483, z 2001 r. nr 28 poz. 319, z 2006 r. nr 200 poz. 1471, z 2009 r. nr 114 poz. 946): „*Rzeczypospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego*” oraz na mocy art. 6 ust. 1: „*Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”.

- **Ustawy o samorządzie powiatowym**

Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 7 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107) „*Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”.

- **Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**

Na mocy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, 1688 i 1904) zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy). Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

1.3 Analiza SWOT dla powiatu skarżyskiego

Klasycznym narzędziem, stosowanym od wielu lat w analizie strategicznej, jest zestawienie mocnych i słabych stron analizowanego obszaru (w tym przypadku opieki nad zabytkami z terenu powiatu) oraz określenie szans i zagrożeń rozwojowych. Nazwa SWOT pochodzi z języka angielskiego i oznacza:

S – Strengths (mocne strony),

W – Weaknesses (słabości, słabe strony),

O - Opportunities (możliwości, szanse),

T – Threats (zagrożenia).

Przyjęta metoda pozwala na zebranie i uszeregowanie informacji o potencjale rozwojowym analizowanego obszaru oraz o dostrzeganych barierach. Zwraca jednocześnie uwagę na pojawiające się zewnętrzne (tkwiące w otoczeniu) szanse i zagrożenia.

Silny potencjał to baza umożliwiająca rozwój. Słabości to problemy i ograniczenia do pokonania. Zagrożenia to ostrzeżenie przed niepożądanym rozwojem warunków zewnętrznych. Szanse to wsparcie i inspiracje dla lokalnej i regionalnej polityki.

Na potrzeby opracowania aktualnego Programu Ochrony Zabytków dla Powiatu Skarżyskiego powołano Zespół Roboczy złożony z pracowników Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej oraz urzędów gmin: Urzędu Miasta Skarżyska-Kamiennej, Urzędu Miasta i Gminy Suchedniów, Urzędu Gminy w Bliżynie, Urzędu Gminy Skarżysko Kościelne oraz Urzędu Gminy Łączna. Zespół Roboczy na spotkaniach w dniach 7 i 15 października 2024 r. przeprowadził analizę SWOT dla opieki nad zabytkami z terenu powiatu skarżyskiego w oparciu o następujące dane:

- wnioski z opisu stanu aktualnego w powiecie (opis sytuacji przestrzennej, społecznej i gospodarczej powiatu skarżyskiego),
- informacje pozyskane ze Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej oraz urzędów gmin i miast, wchodzących w skład powiatu skarżyskiego,
- dane GUS (Bank Danych Lokalnych).

UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">- walory przyrodnicze powiatu- dziedzictwo kulturowe- działalność regionalna (KGW, Stowarzyszenia)- położenie zabytków przy szlakach turystycznych- wspólne działanie gmin w promocji zabytków	<ul style="list-style-type: none">- brak zainteresowania ze strony właścicieli zabytków- nieregulowane prawo własności zabytków- niewystarczająca ochrona zabytków i słaby wpływ konserwatora na właścicieli zabytków- niewystarczające dofinansowanie renowacji i utrzymania zabytków- brak edukacji społecznej dot. ochrony zabytków- brak zabytków atrakcyjnych turystycznie

Tabela 1. Analiza mocnych i słabych stron opieki nad zabytkami w powiecie skarżyskim.

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie roli planowanych imprez jako bazy do promowania obiektów zabytkowych - zmiana świadomości i postrzegania wartości zabytków - dobra komunikacja wewnątrz powiatu - współpraca z władzami - rozbudzanie inicjatyw - tworzenie punktów informacji turystycznej - więcej informacji i lepsza promocja imprez miejskich i gminnych w lokalnych mediach - nowe kanały przekazywania informacji o wydarzeniach kulturalnych - dbałość o zabytki szansą na rozwój powiatu 	<ul style="list-style-type: none"> - samowola budowlana - brak spójności przepisów prawa dotyczących renowacji i termomodernizacji budynków zabytkowych - zanikanie tradycji regionalnych - zanikanie starych zawodów poprzez brak kontynuacji pokoleniowej

Tabela 2. Analiza szans i zagrożeń opieki nad zabytkami w powiecie skarżyskim.

1.4 Cel generalny, cele szczegółowe oraz kierunki działań dla Powiatowego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029

Celem generalnym Programu Opieki Nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego jest promocja walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych powiatu skarżyskiego, poprzez wspólnie ukierunkowane działania samorządów, umożliwiającą zwiększenie świadomości społecznej na temat znaczenia posiadanych zabytków w kształtowaniu tożsamości lokalnej.

Cele szczegółowe oraz kierunki działań dla Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami przedstawia tabela nr 1:

Lp.	Cel szczegółowy	
1.	Działalność na rzecz dziedzictwa kulturowego w promocji kultury i turystyki powiatu poprzez popularyzację stanu zasobów zabytkowych, reliktyw kultury ludowej oraz tradycji patriotycznych nawiązujących do miejsc w których odbywały się historyczne wydarzenia.	
Kierunki działań	1. Podejmowanie działań bezpośrednio związanych z postaciami lub miejscami kultury ludowej w powiecie skarżyskim.	Wskaźnik: Ilość działań bezpośrednio związanych z postaciami lub miejscami kultury ludowej w powiecie skarżyskim przeprowadzonych w danym roku.
	2. Podejmowanie działań bezpośrednio związanych z postaciami lub miejscami tradycji patriotycznych w powiecie skarżyskim.	Wskaźnik: Ilość działań bezpośrednio związanych z postaciami lub miejscami tradycji patriotycznych w powiecie skarżyskim przeprowadzonych w danym roku.
2.	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych.	
Kierunki działań	1. Organizowanie lub współorganizowanie działań edukacyjnych promujących kulturowe, przyrodnicze i turystyczne walory powiatu skarżyskiego.	Wskaźnik: Ilość działań edukacyjnych przeprowadzonych w danym roku.
3.	Upowszechnianie kultury i turystyki ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież.	
Kierunki działań	1. Organizowanie konkursów wiedzy o tematyce odnoszącej się do lokalnej kultury	Wskaźnik: Liczba zorganizowanych konkursów w danym roku.
	2. Organizowanie imprez turystycznych, których uczestnikami są dzieci i młodzież.	Wskaźnik: Liczba imprez turystycznych w danym roku z udziałem dzieci i młodzieży.
4.	Wspieranie i wydawanie publikacji takich jak foldery promocyjne, monografie, przewodniki poświęcone problematyce dziedzictwa kulturowego w powiecie.	
Kierunki działań	1. Finansowanie lub współfinansowanie wydawnictw poświęconych	Wskaźnik: Ilość sfinansowanych lub współfinansowanych wydawnictw poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego w powiecie w danym roku.

	problematyce dziedzictwa kulturowego w powiecie.	
5.	Opracowanie szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	
Kierunki działań	1. Tworzenie tematycznych szlaków turystycznych lub ścieżek edukacyjnych związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym.	Wskaźnik: Ilość tematycznych szlaków turystycznych lub ścieżek edukacyjnych związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym utworzonych w danym roku.
6.	Wspieranie i aktywizacja rynku pracy związanego z dziedzictwem kulturowym (np. rozwój zapomnianych rzemiosł).	
Kierunki działań	1. Podejmowanie działań w partnerstwie z lokalnymi twórcami i rzemieślnikami.	Wskaźnik: Ilość przedsięwzięć przeprowadzonych w danym roku w partnerstwie z lokalnymi twórcami i rzemieślnikami.
7.	Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa na wszystkich poziomach nauczania, jak również doksztalcanie kadr w zakresie zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.	
Kierunki działań	1. Udział pracowników samorządowych oraz oświatowych z powiatu skarżyskiego w szkoleniach poświęconych zarządzaniu zasobami dziedzictwa kulturowego.	Wskaźnik: Ilość osób uczestniczących w szkoleniach poświęconych zarządzaniu zasobami dziedzictwa kulturowego w danym roku.
8.	Aktywizowanie i wspieranie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji w postaci festiwali, przeglądów, konkursów, warsztatów, wymiany kulturalnej itp.	
Kierunki działań	1. Wspieranie organizacji pozarządowych w działaniach podejmowanych na rzecz rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji w postaci festiwali, przeglądów, konkursów, warsztatów, wymiany kulturalnej itp.	Wskaźnik: Ilość udzielonych dotacji dla organizacji pozarządowych na zadania dotyczące rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji w postaci festiwali, przeglądów, konkursów, warsztatów, wymiany kulturalnej itp.
9.	Organizacja sesji popularno-naukowych mających na celu podniesienie rangi miejsc i ośrodków kultury na terenie powiatu skarżyskiego, a tym samym ułatwienie współpracy w zakresie przepływu informacji na poziomie województwa i kraju.	
Kierunki działań	1. Organizowanie lub współorganizowanie sesji popularno-naukowych.	Wskaźnik: Ilość sesji popularno-naukowych zorganizowanych w danym roku.

10.	Przyjmowanie wniosków oraz udzielenie na wnioski zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego	
Kierunki działań	1. Przyznawanie dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego	Wskaźnik: Ilość udzielonych dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego w danym roku.

Tabela 1. Cele szczegółowe oraz kierunki działań

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029 jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to strategie i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Podstawą do sporządzenia Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029 jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program powstał w oparciu o gminne ewidencje zabytków z terenu powiatu skarżyskiego.

Organy administracji publicznej podejmują działania wynikające z art.4 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, mające na celu:

1. *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
2. *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
3. *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
4. *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
5. *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
6. *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Cele programów opieki nad zabytkami definiuje art. 87 ust. 2 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*

- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029 powstał w oparciu o obowiązujące akty prawne oraz dokumenty programowe w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zagospodarowania przestrzennego. Ponadto jest on spójny z dokumentami szczebla krajowego, wojewódzkiego, a także z polityką Unii Europejskiej w omawianym zakresie. Dokument wyznacza cel generalny, cele szczegółowe i kierunki działań oraz zadania mające prowadzić m.in. do zahamowania procesów degradacji zabytków, poprawy stanu zachowania obiektów, zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych, a także wykorzystania dziedzictwa kulturowego w procesach społeczno-gospodarczych.

2.1 Zasadnicze uwarunkowania prawne w relacji z programem opieki nad zabytkami.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte są także w następujących ustawach:

- a) Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. z 2019 r. poz. 1591.)
- b) Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz. U. z 2023 r. poz. 501)
- c) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54, 834 i 1089,1222)
- d) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336, 1688, 1890, z 2024 r. poz. 1089)
- e) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r, o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344, 1113, 1463, 1506, 1688, 1762, 1906 i 2029)
- f) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029 i 2739)
- g) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r, - Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. poz. 725 i 834,1222)
- h) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r, o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 i 1688)

- i) Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, nr 207, poz. 1230)
- j) Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocena oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2024 r. poz. 1112)
- k) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571, z 2024 r. poz. 834)

Przepisy dotyczące ochrony zabytków gromadzonych w muzeach i w bibliotekach zawarte są:

- a) w Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385),
- b) w Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),

Przepisy dotyczące ochrony materiałów archiwalnych zostały określone:

- a) w Ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164),

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej są zawarte w:

- a) Ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2023 r. poz. 102),
- b) Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337)

2.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z innymi opracowaniami związanymi z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029 jest analogiczny ze strategicznymi celami państwa z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026”**

/Uchwała Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r., M.P. 8 grudnia 2023 r. poz.1470/.

Głównym celem programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Do realizacji wszystkich celów i zadań wymienionych w Krajowym programie 2023-2026 opracowano szczegółowy harmonogram wraz z planem finansowym programu. Dokument jest uzupełniony o projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka.

- **„Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+”**

/Uchwała Nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 29 marca 2021 r. /

Strategia Rozwoju wskazuje jak polepszyć warunki inwestowania w województwie, czyli faktyczne i potencjalne korzyści dla mieszkańców i inwestorów (w różnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego) w celu poprawy wizerunku województwa świętokrzyskiego. Głównymi celami Strategii Rozwoju jest tworzenie przestrzeni współdziałania, pozwalającej na wykorzystanie potencjału mieszkańców i przedsiębiorców regionu dla budowania wspólnoty o wysokim kapitale społecznym i rosnącej zdolności konkurencyjnej, uzyskanie konsensus w regionie wokół najważniejszych celów strategicznych i przedsięwzięć, służących modernizacji i transformacji ścieżki rozwoju województwa, pozyskanie kapitału stymulującego rozwój regionu, obejmujący publiczne środki finansowe (od wspólnotowych po lokalne), środki prywatne (w tym – nowe inwestycje zewnętrzne). Dodatkowo świętokrzyska gospodarka musi rozwijać się z uwzględnieniem regionalnych potencjałów, które powinny zostać wykorzystane do stworzenia i rozwoju markowych produktów turystycznych. W pierwszym rzędzie dotyczy to bogactwa środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Działania te powinny wzmocniać obszary o największym potencjale rozwojowym, na których skumulowane są najważniejsze i kluczowe zasoby i walory przyrodnicze i kulturowe. Pozwoli to na zbudowanie ich rzeczywistej przewagi konkurencyjnej i uczynienie je silnym kołem zamachowym dla rozwoju turystyki w całym województwie. Wsparcie inwestycji w obszarze kultury, w tym wsparcie instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony zabytków jest warunkiem niezbędnym do zachowania regionalnej tradycji i tożsamości kulturowej, a w konsekwencji dla wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa.

- **„Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego”**

/Załącznik nr 1 do uchwały nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014, Kielce 2014/

W głównych założeniach „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego” ujęta jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego oraz kształtowanie tożsamości mieszkańców województwa świętokrzyskiego. Zarówno w „Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego” jak i w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania kraju 2030” wskazano na konieczność prowadzenia gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową, która została ratyfikowana w Polsce w 2004 roku. W myśl wspomnianej konwencji, szczególnej dbałości wymaga przestrzeń o cechach symbolicznych, świadczących o tożsamości i rozpoznawalności miejsca w skali kontynentu, kraju lub regionu. Za konieczne uznano rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych a także związanych z nimi elementów symbolicznych, które mają charakter dóbr materialnych lub stanowią część niematerialną dziedzictwa kultury.

- **„Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026”**

/Uchwała Nr LXV/806/23 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2023 r./

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami jako dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie trzech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu zachowanie środowiska kulturowego województwa, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Główną ideą Programu jest wyznaczenie kierunków działań pozwalających osiągnąć odczuwalną i akceptowaną społecznie poprawę w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa świętokrzyskiego. Najważniejszym założeniem jest ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego województwa świętokrzyskiego w celu zachowania go dla następnych pokoleń oraz budowania na jego bazie tendencji służących rozwojowi regionu, a także integracja społeczności lokalnych przy pomocy poszerzania wiedzy o zasobach dóbr kultury i potrzebie ich ochrony. W Programie określono następującą wizję województwa: Rozpoznane i zadbane dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z głównych atutów województwa świętokrzyskiego. Przeprowadzona diagnoza stanu zabytków i dziedzictwa kulturowego oraz stanu realizacji wymogów ustawowych dotyczących opieki nad zabytkami przez samorządy na terenie województwa, umożliwiła określenie celów i kierunków działań, które mogą przyczynić się do zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. W ramach założeń programowych wyznaczono cel strategiczny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego dla wzmocnienia tożsamości mieszkańców oraz ugruntowania kulturowej pozycji województwa na tle kraju i Europy. W ramach celu strategicznego wyznaczono dwa cele operacyjne:

1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego.
2. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.

W ramach wyznaczonych celów operacyjnych określono priorytety i kierunki działań, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki nad dobrami kulturowymi województwa świętokrzyskiego.

• **Programy opieki nad zabytkami gmin z terenu powiatu skarżyskiego**

Gminne programy opieki nad zabytkami są dokumentami przedstawiającymi dziedzictwo kulturowe i ich uwarunkowania przestrzenne w granicach administracyjnych gmin. Przedstawiają przede wszystkim pełną charakterystykę tych zasobów i wyznaczają kierunki działań oraz zadań z zakresu opieki i ochrony zabytków. Dotyczą także finansowania działań związanych z ochroną środowiska kulturowego i edukacyjnego oraz działań wychowawczych wobec społeczności gminy. Są dokumentami o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminach.

W gminach z terenu Powiatu Skarżyskiego przyjęte zostały trzy programy opieki nad zabytkami. Są to:

- „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021 – 2024” /Uchwała nr XXXVIII/262/2021 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 29 grudnia 2021r./

Strategicznym celem Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021 – 2024 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy. Starania, które będą prowadziły do jego realizacji, powinny służyć budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej, utrzymaniu ładu przestrzennego oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. W celu osiągnięcia celu strategicznego określone zostały główne kierunki działań oraz zadania priorytetowe w realizacji.

- „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019 – 2022”

/Uchwała nr V/29/2019 Rady Gminy Bliżyn z dnia 14 marca 2019 r./

Głównym priorytetem tego programu jest ochrona i wyeksponowanie obiektów zabytkowych, i walorów krajobrazu kulturowego gminy oraz ich wykorzystanie w rozwoju społeczno-gospodarczym.

- „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Łączna na lata 2013 – 2016”

/Uchwała nr XXXVI/249/2014 Rady Gminy Łączna z dnia 29 stycznia 2014 r./

Główną ideą gminnego programu opieki nad zabytkami jest poprawa stanu środowiska kulturowego gminy i podniesienie jego atrakcyjności bytowej i turystycznej. Intensyfikacja ochrony i opieki nad zasobem dziedzictwa kulturowego oraz promocja Gminy Łączna.

Miasto Skarżysko-Kamienna oraz Miasto i Gmina Suchedniów nie posiadają programu opieki nad zabytkami.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Skarżyskiego

3.1. Zabytki rejestrowe

Na terenie Powiatu Skarżyskiego znajdują się 19 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Świętokrzyskiego Konserwatora Zabytków, w tym 5 kościołów, 2 kaplice, 1 kapliczka, 1 cmentarz, 1 zameczek, 1 dworek, 2 domy, 1 park, 2 ogrodzenia, 1 dom dróżnika i 1 studnia.

Zabytki rejestrowe Powiatu Skarżyskiego z podziałem według rodzaju zabytku przedstawia Tabela nr 1.

Tabela nr 1. Zabytki rejestrowe Powiatu Skarżyskiego – ze wskazaniem według rodzaju zabytku.

Gmina	Sakralne	Cmentarze	Zamki, Pałace i dwory	Parki	Domy	Inne	Razem
Skarżysko – Kamienna	-	-	-	-	1	1	2
Bliżyn	3	1	1	1	-	3	9
Suchedniów	2	-	1	-	1	-	4

Łączna	-	-	-	-	-	-	-
Skarżysko Kościelne	3	-	-	-	-	1	4
Razem	8	1	2	1	2	5	19

Źródło: Rejestr zabytków nieruchomych Województwa Świętokrzyskiego (akt. V 2023 r.)

Pełny wykaz zabytków rejestrowych na terenie powiatu skarżyskiego zawiera Tabela nr 2.

Tabela nr 2. Wykaz zabytków nieruchomych w powiecie skarżyskim wg. Rejestru zabytków nieruchomych Województwa Świętokrzyskiego

Rejestr	Numer	Pod nr.	Przedmiot ochrony	Zakres ochrony	Miejscowość	Gmina
A	271		Kościół parafialny	murowany kościół parafialny p.w. Św. Ludwika przy ulicy Kościuszki;	Bliżyn	Bliżyn
A	791	1	Zespół kościoła filialnego p.w. Św. Zofii	1) kościół filialny p.w. Św. Zofii;	Bliżyn	Bliżyn
A	791	2	Zespół kościoła filialnego p.w. Św. Zofii	2) cmentarz dworski w granicach ogrodzenia;	Bliżyn	Bliżyn
A	791	3	Zespół kościoła filialnego p.w. Św. Zofii	3) murowane ogrodzenie;	Bliżyn	Bliżyn
A	792	1	Zespół zamkowo - parkowy	1) park;	Bliżyn	Bliżyn
A	792	2	Zespół zamkowo - parkowy	2) zameczek neogotycki wraz z terenem w granicach działki nr 872/6;	Bliżyn	Bliżyn
A	793	1	Zespół kościoła parafialnego	kościół parafialny p.w. Św. Rocha;	Mroczków	Bliżyn

			<i>o: Kościół parafialny p.w. Św. Rocha</i>			
<i>A</i>	<i>793</i>	<i>2</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego Kościół parafialny p.w. Św. Rocha</i>	<i>dzwonnica;</i>	<i>Mroczków</i>	<i>Bliżyn</i>
<i>A</i>	<i>793</i>	<i>3</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego : Kościół parafialny p.w. Św. Rocha</i>	<i>Teren placu przykościelnego w granicach działki</i>	<i>Mroczków</i>	<i>Bliżyn</i>
<i>A</i>	<i>794</i>	<i>1</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego</i>	<i>Kościół Parafialny</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>
<i>A</i>	<i>794</i>	<i>2</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego</i>	<i>2) kaplica I (obecnie kostnica)</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>
<i>A</i>	<i>794</i>	<i>3</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego</i>	<i>3) Kaplica II;</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>
<i>A</i>	<i>794</i>	<i>4</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego</i>	<i>4) ogrodzenie cmentarza przykościelnego;</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>	<i>Skarżysko Kościelne</i>
<i>A</i>	<i>795</i>	<i>1</i>	<i>Zespół domu dróżnika</i>	<i>1) dom dróżnika przy ul. Krakowskiej 171</i>	<i>Skarżysko-Kamienna</i>	<i>Skarżysko-Kamienna</i>
<i>A</i>	<i>795</i>	<i>2</i>	<i>Zespół domu dróżnika</i>	<i>2) drewniana studnia;</i>	<i>Skarżysko-Kamienna</i>	<i>Skarżysko-Kamienna</i>

<i>A</i>	<i>796</i>		<i>Kościół parafialny</i>	<i>kościół parafialny;</i>	<i>Suchedniów</i>	<i>Suchedniów</i>
<i>A</i>	<i>797</i>		<i>Kapliczka</i>	<i>kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena przy ul. Warszawskiej nr 2 (obecnie 3);</i>	<i>Suchedniów</i>	<i>Suchedniów</i>
<i>A</i>	<i>798</i>		<i>Dworek</i>	<i>dawny dworek modrzewiowy przy ul. Berezów 3;</i>	<i>Suchedniów</i>	<i>Suchedniów</i> Zabytek skreślony z rejestru
<i>A</i>	<i>799</i>		<i>Drewniany dom</i>	<i>drewniany dom przy ul. Bodzentyńskiej 30;</i>	<i>Suchedniów</i>	<i>Suchedniów</i>
<i>A</i>	<i>800</i>		<i>Drewniany dworek</i>	<i>drewniany dworek przy ul. Kieleckiej 54;</i>	<i>Suchedniów</i>	<i>Suchedniów</i>

Źródło: Rejestr zabytków nieruchomości Województwa Świętokrzyskiego (akt. V 2023 r.)

Poniżej aktualna dokumentacja fotograficzna oraz krótkie informacje na temat zabytków rejestrowych powiatu skarżyskiego.

Kościół p.w. Św. Trójcy wraz z dwoma kaplicami w Skarżysku Kościelnym Został wybudowany w 1637 roku z inicjatywy Opata Zakonu Cystersów w Wąchocku ks. Jana Karola Konopackiego. Konsekracji kościoła dokonał biskup Tomasz Oborski w dniu 20 czerwca 1643 roku. Jest on zbudowany z cegły na zaprawie wapiennej i obustronnie otynkowany. Dwie kaplice znajdują się na placu przykościelnym. Zostały zbudowane w 1637 roku. Jedna z nich obecnie jest wykorzystywana jako kostnica, a druga jako magazyn. Teren zespołu kościoła parafialnego otoczony jest ogrodzeniem.

Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy w zespole kościoła parafialnego w Skarżysku Kościelnym.

Kościół p.w. Św. Andrzeja Apostoła w Suchedniowie

Ufundowany został w 1758 roku przez biskupa Andrzeja Załuskiego, a w 1852 r. został powiększony, dzięki staraniom hrabiego Henryka Łubieńskiego - prezesa Banku Polskiego. Kościół jest budowlą bazylikową, trójnawową, wzniesioną na planie krzyża łacińskiego, zbudowaną z kamienia.

Kościół parafialny p.w. Św. Andrzeja AP w Suchedniowie.

Kościół parafialny p.w. Św. Rocha w Mroczkowie (w zespole kościoła)

Został zbudowany na przełomie XVI/XVII wieku i rozbudowany w 1962 roku. Prawdopodobnie powstał na grobach zmarłych w podzięce za ustanie zarazy. Kościół jest objęty ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne jako przykład unikatowej konstrukcji drewnianej. Znajduje się tam obraz Św. Rocha z 1856 roku.

Kościół parafialny p.w. Św. Rocha w Mroczkowie.

Kościółek modrzewiowy p.w. Św. Zofii w Bliżynie

Dworska kapliczka o unikatowej konstrukcji drewnianej została wybudowana w 1818 r. i pełniła tę funkcję do 1887 r. Jej fundatorem był Jacek Potkański, dziedzic dóbr Bliżyna. 23 sierpnia 1888 r. odbyło się uroczyste utworzenie parafii na podstawie dekretu biskupa sandomierskiego ks. Antoniego Sotkiewicza. Na terenie zespołu kościoła znajduje się szczątkowo zachowany cmentarz posiadający charakterystyczne dla Staropolskiego Okręgu Przemysłowego pomniki żeliwne. Zachowały się tam np. szczątki 6 nagrobków w historycznych formach oraz wysokich walorach artystycznych i ażurowych ogrodzeniach. Ponadto są tam pochowani właściciele Bliżyna i okolicznych miejscowości, pochodzących głównie z rodziny Wielogłowskich. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1848 r., natomiast ostatni z 1879 r. Ogrodzenie współczesne, jest wykonane na wzór pierwotnego. Teren zespołu kościoła filialnego p.w. Św. Zofii z kościołem i cmentarzem dworskim otoczony jest ogrodzeniem współczesnym, wykonanym na wzór pierwotnego. Objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne.

Kościół filialny p.w. Św. Zofii w zespole kościoła filialnego w Bliżynie.

Kościół parafialny p.w. Św. Ludwika w Bliżynie

Budowę kościoła parafialnego p.w. Św. Ludwika rozpoczęto w 1817 r. z inicjatywy hrabiny Ludwiki Potkańskiej. Syn hrabiny Jacek Potkański po śmierci matki zaprzestał finansowania dalszych prac. Po wybudowaniu murów na wysokość kilku metrów, budowa została przerwana i kontynuowana dopiero w latach 1896 – 1900 dzięki wsparciu ks. Juliana Piontka, hrabiego Platera i ofiarności miejscowej ludności. Kościół został konsekrowany 8 lipca 1900 roku przez bp Antoniego Ksawerego Sotkiewicza.

Kościół parafialny p.w. Św. Ludwika w Bliżynie.

Drewniany dworek przy ul. Kieleckiej 54 w Suchedniowie

Został wybudowany w 1870 r. Obecnie dworek pełni funkcję kaplicy Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus.

Drewniany dworek w Suchedniowie.

Zameczek neogotycki w zespole zamkowo-parkowym w Bliżynie

Oficyna, która stanowi pozostałość dawnego założenia pałacowego została wykonana w stylu neogotyckim. Budynek murowany z cegły, otynkowany, piętrowy z niskim parterem, zakryty dachami dwuspadowymi. Budynek zameczku – oficyny – przeszedł gruntowny remont w 2006r.i obecnie mieści się w nim Gminny Ośrodek Kultury w Bliżynie. Zameczek otacza park z drugiej połowy XIX wieku. Z jednej strony parku znajduje się strumyk dopływający do

rzeki Kamiennej i zalewu. Teren założenia pałacowo – parkowego objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne jako przykład ziemiańskiej architektury neogotyckiej.

Zameczek neogotycki w zespole pałacyku Platerów w Bliżynie.

Kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena przy ul. Warszawskiej 2 w Suchedniowie

Kapliczka powstała ok. poł. XIX wieku. Św. Jan Nepomucen, zgodnie z tradycją ludową, chronił ludzi przed klęską powodzi. Był on jednym z najbardziej popularnych świętych, dlatego jego wizerunki stanowią nieodłączny element zabytkowej małej architektury regionu.

Kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena w Suchedniowie.

Dom przy ul. Bodzentyńskiej 30 w Suchedniowie

Dom ten powstał w poł. XIX wieku. W chwili obecnej zabytek wymaga podjęcia działań mających na celu zahamowanie jego degradacji. W przeciwnym razie zabytek może ulec zawaleniu.

Dom dróżnika w Zespole Domu Dróżnika przy ul. Krakowskiej 171 w Skarżysku– Kamiennej

Dom dróżnika z drewnianą studnią w Skarżysku – Kamiennej powstał w 2 ćw. XIX wieku. Stanowi na chwilę obecną jedyny obiekt architektury w Skarżysku – Kamiennej, który został wpisany do rejestru zabytków nieruchomych. Zabytkowy budynek mieszkalno – administracyjny znajduje się przy drodze z Krakowa do Warszawy i był wykorzystywany w XIX wieku przez urzędnika drogowego. Zamieszkujący „dróżniczówkę” urzędnik miał za zadanie dbać o drogę, o jej odśnieżanie lub dokonywanie napraw. Aktualnie dom dróżnika jest zajmowany przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad.

Dom dróżnika w Skarżysku – Kamiennej.

Studnia w Zespole Domu Dróżnika przy ul. Krakowskiej 171 w Skarżysku – Kamiennej

Przy domu dróżnika znajduje się studnia z drewnianym kołowrotem, kuta w wapieniu muszlowym. Studnia obecnie nie jest wykorzystywana.

Studnia w Zespole Domu Dróżnika w Skarżysku–Kamiennej.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków (art.36) pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymagają m.in. wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru.

3.2. Zabytki ewidencyjne

Według gminnych ewidencji zabytków nieruchomych na terenie Powiatu Skarżyskiego znajdują się 262 zabytki, w tym układy urbanistyczne, budynki użyteczności publicznej, zabytki sakralne, cmentarze, zameczek neogotycki, dworek, park, budynki mieszkalne i inne, pomniki w tym mogiły oraz pozostałe zabytki.

Przedstawiona poniżej tabela nr 3 zawiera informacje o ilości zabytków nieruchomych w Powiecie Skarżyskim z uwzględnieniem poszczególnych gmin

Tabela nr 3. Zabytki Powiatu Skarżyskiego wg poszczególnych gmin.

L.p.	Gmina	Zabytki nieruchome ujęte w GEZ
1.	Skarżysko-Kamienna	117
2.	Bliżyn	72
3.	Suchedniów	46
4.	Łączna	8
5.	Skarżysko Kościelne	19
Razem		262

Zabytki nieruchome na terenie Powiatu Skarżyskiego z podziałem na poszczególne gminy zostały zamieszone w kolejnych tabelach (tabela nr 4 – Miasta Skarżysko–Kamienna, tabela nr 5 – Miasto i Gmina Suchedniów, tabela nr 6 – Gmina Bliżyn, tabela nr 7 – Gmina Skarżysko Kościelne, tabela nr 8 – Gmina Łączna).

Gminna ewidencja zabytków Miasta Skarżyska-Kamiennej z kwietnia 2014 roku zawiera łącznie 117 pozycji. Do zabytków nieruchomych znajdujących się w ewidencji należą: 1 układ urbanistyczny, 3 budynki użyteczności publicznej, 6 obiektów sakralnych, 2 cmentarze, 102 budynki mieszkalne i przemysłowe oraz 3 inne zabytki.

Tabela Nr 4 Wykaz zabytków nieruchomych wg. GEZ Skarżyska-Kamiennej

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
1	Skarżysko – Kamienna	Układ urbanistyczny XIX w.	Skarżysko – Kamienna		

Budynki użyteczności publicznej					
2	Skarżysko – Kamienna	<i>I Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego, 1925 r.</i>	<i>Ul. 1 Maja 82</i>	<i>Dz. 73/2</i>	
3	Skarżysko – Kamienna	<i>II Liceum Ogólnokształcące im. A. Mickiewicza (d. Gimnazjum), 1925 r.</i>	<i>Ul. Piłsudskiego 50</i>	<i>Dz. 13</i>	
4	Skarżysko – Kamienna	<i>Szkoła Podstawowa nr 1 im. T. Kościuszki wraz z budynkiem mieszkalnym 17a, ok. 1925 r.</i>	<i>Ul. Konarskiego 17</i>	<i>Dz. 46/3, 46/4</i>	
Cmentarze					
5	Skarżysko – Kamienna	<i>Cmentarz parafialny, ok. 1875 r.</i>	<i>Ul. Cmentarna</i>	<i>Dz. 22, 136/3, 137,138</i>	
6	Skarżysko – Kamienna	<i>Cmentarz żydowski, pocz. XX w.</i>	<i>Ul. Łyżwy</i>	<i>Dz. 4086/2</i>	
Obiekty sakralne					
7	Skarżysko – Kamienna	<i>Zespół Kościoła p.w. Najświętszego Serca Jezusowego,</i>	<i>Al. Niepodległości 77</i>		
8	Skarżysko – Kamienna	<i>-Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego, 1923 r. w zespole kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Jezusowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 77</i>	<i>Dz. 35/1</i>	
9	Skarżysko – Kamienna	<i>- ogrodzenie Kościoła 1923 r. w zespole kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Jezusowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 77</i>	<i>Dz. 35/1</i>	
10	Skarżysko – Kamienna	<i>- plebania 1923 r. w zespole kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Jezusowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 77</i>	<i>Dz. 35/1</i>	
11	Skarżysko – Kamienna	<i>Kaplica szpitalna, ob. kaplica parafii polskokatolickiej Matki Boskiej Bolesnej, 1935 r.</i>	<i>Ul. Cmentarna</i>	<i>Dz. 64</i>	

12	Skarżysko – Kamienna	Klasztor OO. Franciszkanów ob. kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, 1937 r., 1974 r.	Ul. Rynek 64	Dz. 111/8	
Zabudowa przemysłowa i osiedla przyfabryczne					
Dzielnica Bzin					
13	Skarżysko – Kamienna	Dom, murowany, 1930r.	Ul. Krakowska 157	Dz. 312/1	
14	Skarżysko – Kamienna	Zespół dróżniczówki	Ul. Krakowska 171		
15	Skarżysko – Kamienna	- Dom dróżnika, 2 ćw. XIX w, w zespole domu dróżniczówki	Ul. Krakowska 171	Dz. 300/2	Rejestr Nr A. 795/1
16	Skarżysko – Kamienna	- Studnia, drewniana, 2 ćw. XIX w., w zespole dróżniczówki.	Ul. Krakowska 171	Dz. 300/2	Rejestr Nr A. 795/2
17	Skarżysko – Kamienna	Zespół Kościoła p.w. Św. Józefa Oblubieńca	Ul. Legionów 64		
18	Skarżysko – Kamienna	Kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca, 1928 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Józefa Oblubieńca	Ul. Legionów 64	Dz. 97/1	
19	Skarżysko – Kamienna	Dzwonnica w Zespole Kościoła Parafialnego p.w. Św. Józefa Oblubieńca 1928 r.	Ul. Legionów 64	Dz. 97/1	
20	Skarżysko – Kamienna	Pozostałości zakładu wielkopieczowego, próg przelewowy, XIX w.	Ul. Legionów/Rzeczna	Dz. 181/13, 120/3, 120/4, 121/3, 121/4	
Dzielnica Rejów					
21	Skarżysko – Kamienna	Układ wodny: zbiorniki wodne „Rejów” i „Tumulec”, grobla z przelewem, kanał roboczy, 1832 – 1842 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Wioślarska Słoneczna, Praga, Robotnicza	Dz. 30/2, 61/4, 62/11	

22	Skarżysko – Kamienna	Relikty wielkiego pieca, 1770, 1836 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Wioślarska	Dz. 62/9	
23	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy, ok. 1836 – 1838 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Praga 101, (dawna ul. Praga 102)	Dz. 1/15	
24	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy, ok. 1836 – 1838 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Praga 102, (dawna ul. Praga 103)	Dz. 1/15	
25	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 5	Dz. 294/5	
26	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 7	Dz. 294/6	
27	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 8	Dz. 294/7	
28	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 9	Dz. 294/10	
29	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 10	Dz. 294/8	
30	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 11	Dz. 294/11	
31	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 12	Dz. 294/9	
32	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 13	Dz. 294/12	
33	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Robotnicza 15	Dz. 294/13	
	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na	Ul. Robotnicza 17	Dz. 294/14	

34		<i>osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.</i>			
35	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Budynek administracyjny ob. Muzeum Orła Białego 2 ćw. XIX w.</i>	<i>Ul. Słoneczna 90</i>	<i>Dz. 294/1</i>	
36	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dawna szkoła, ob. Budynek Administracji w Zespole Zakładu Wielkopieczowego</i>	<i>Ul. Słoneczna 94B</i>	<i>Dz. 294/1</i>	
Osiedle Kolejowe					
37	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Zespół Osiedla Kolejowego</i>			
38	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dawny szpital kolejowy ob. Dom ok. 1900 r.</i>	<i>Ul. Niepodległości 66</i>	<i>Dz. 1/67</i>	
39	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dawna przychodnia kolejowa ob. Dom ok. 1900 r.</i>	<i>Ul. Niepodległości 70</i>	<i>Dz. 1/67</i>	
40	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 72</i>	<i>Dz. 1/73</i>	
41	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 79</i>	<i>Dz. 1/53</i>	
42	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 81 – 81/3</i>	<i>Dz. 1/53</i>	
43	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dawna cerkiew na piętrze, ob. Dom ok. XIX w.</i>	<i>Al. Niepodległości 82</i>	<i>Dz. 1/64</i>	
44	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 83</i>	<i>Dz. 1/53</i>	
45	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1925 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 84</i>	<i>Dz. 1/91</i>	
46	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 85</i>	<i>Dz. 1/58</i>	
47	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 87</i>	<i>Dz. 1/58</i>	
48	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1925 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 88</i>	<i>Dz. 1/65</i>	
49	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 89</i>	<i>Dz. 1/58</i>	
50	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 91</i>	<i>Dz. 1/59</i>	
51	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.</i>	<i>Al. Niepodległości 93</i>	<i>Dz. 1/59</i>	

52	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 95	Dz. 1/60	
53	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego	Al. Niepodległości 97	Dz. 1/60	
54	Skarżysko – Kamienna	Willa kadry urzędniczej kolei, lata 20 – te XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Brzozowa 2	Dz. 58/39	
55	Skarżysko – Kamienna	Willa kadry urzędniczej kolei, lata 20 – te XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Brzozowa 19	Dz. 32/1	
56	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 52	Dz. 1/51	
57	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 54	Dz. 1/51	
58	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 56	Dz. 1/51	
59	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 60	Dz. 1/69	
Osiedle mieszkaniowe Kolonia Górna – ob. Kolonia Górna-Młodzawy					
60	Skarżysko – Kamienna	Zespół osiedla mieszkaniowego „Kolonia Górna”.			
61	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Górna”.	Ul. Chałubińskiego 1	Dz. 17/5	
62	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Górna”.	Ul. Chałubińskiego 2	Dz. 9/4	
63	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkami gospodarczymi i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Górna”.	Ul. Chałubińskiego 3	Dz. 17/4	
64	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkami gospodarczymi i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Górna”.	Ul. Chałubińskiego 4	Dz. 10/3	

65	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkami gospodarczymi i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Chałubińskiego 6	Dz. 11/9	
66	Skarżysko – Kamienna	Budynek ujęcia wody (przepompownia), 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul Młodzawy 138	Dz. 18/1	
67	Skarżysko – Kamienna	Budynek warsztatu osiedlowego ob. Dom 1924-1925 r.	Ul. Osterwy 7	Dz. 11/7	
68	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Szkolna 1	Dz. 9/3	
69	Skarżysko – Kamienna	Willa dyrektora fabryki amunicji, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Szkolna 2	Dz. 2/2	
70	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Szkolna 3	Dz. 10/2	
71	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Szkolna 6	Dz. 3/2	
72	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Szkolna 8	Dz. 5/5	
Osiedle Mieszkaniowe Kolonia Robotnicza- ob. Osiedle Zachodnie					
73	Skarżysko – Kamienna	Zespół osiedla mieszkaniowego Kolonia Robotnicza ob. Osiedla Zachodnie			
74	Skarżysko – Kamienna	Dawna przychodnia i szpital ob. Przychodnia rejonowa nr 2 w zespole Osiedla Kolonia	Ul. Legionów 104	Dz. 6/11	

		<i>Robotnicza ob.. Osiedla Zachodnie - 1935 r.</i>			
75	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Łaźnia osiedlowa, następnie pralnia, ob. dom, 1926 – 1927 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Legionów 109</i>	<i>Dz. 1/5</i>	
76	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Stacja transformatorowa, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Spokojna</i>	<i>Dz. 6/3</i>	
77	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 3 im. H. Sienkiewicza, 1933 – 1937 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Sportowa 30</i>	<i>Dz. 21/1, 21/2</i>	
78	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Przedszkole nr 12 z oddziałami integracyjnymi), lata 20 – 30 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Sportowa 34</i>	<i>Dz. 22/1</i>	
79	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Zespół 34 analogicznych budynków mieszkalnych wraz z budynkami gospodarczymi, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Staffa 1-34</i>	<i>Dz. 8/1, 8/2, 8/3, 8/4, 8/5, 8/5, 8/6, 8/11, 8/13, 10/1, 10/2, 10/3, 10/4, 10/5, 10/6, 10/7, 10/8, 14/1, 14/2, 14/3, 14/4, 14/9, 14/11, 15/1, 15/2, 15/3, 15/4, 15/5, 15/6, 15/7, 15/8, 18/1, 18/2, 18/7, 18/9</i>	
80	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom wraz z budynkiem gospodarczym, lata 20 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Staffa 35</i>	<i>Dz. 12/14</i>	
81	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom wraz z budynkiem gospodarczym, lata 20 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Staffa 36</i>	<i>Dz. 12/14</i>	
82	<i>Skarżysko – Kamienna</i>	<i>Dom, lata 20 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.</i>	<i>Ul. Staffa 37</i>	<i>Dz. 12/14</i>	

83	Skarżysko – Kamienna	Stróżówka, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Struga	Dz. 4	
84	Skarżysko – Kamienna	Dom (budynek dla średniego dozoru technicznego i niższej rangi urzędników) wraz z budynkami gospodarczymi, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Struga 1	Dz. 2/1	
85 86	Skarżysko – Kamienna	Dom (budynek dla średniego dozoru technicznego i niższej rangi urzędników) wraz z budynkami gospodarczymi, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Struga 3	Dz. 2/2	
Osiedle Mieszkaniowe Wytwórni Węgla Kamiennego ob. Osiedle Skalka					
87	Skarżysko – Kamienna	Zespół Osiedla Skalka			
88	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym (wspólnym dla nr 1 i 3), 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 1	Dz. 13/42 (budynek mieszkalny), 13/59 (budynek gospodarczy)	
89	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym (wspólnym dla nr 1 i 3), 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 3	Dz. 13/43 (budynek mieszkalny), 13/59 (budynek gospodarczy)	
90	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 4	Dz. 13/41 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
91	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1928 r., 1975 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 5	Dz. 13/40 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
92	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1928 r., 1975 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 6	Dz. 13/39 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	

93	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 7	Dz. 13/22 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
94	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 8	Dz. 13/23 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
95	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Skalna 9	Dz. 13/24 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
96	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego ob. Osiedle Skalka.	Ul. Wysoka 3	Dz. 13/44	
Pozostała zabudowa					
97	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. 1 Maja 27	Dz. 15/1	
98	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. 1 Maja 41	Dz. 248/2	
99	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1910 r.	Ul. 1 Maja 73	Dz. 164/1	
100	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. 3 Maja 62	Dz. 50/8	
101	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1925 r.	Ul. Legionów 71	Dz. 236/1	
102	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1925 r.	Ul. Legionów 71	Dz. 2/35	
103	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w.	Ul. Legionów 72	Dz. 111	
104	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 87	Dz. 75	
105	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 89	Dz. 77	
106	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 91/93	Dz. 79, 81/3	
107	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1930 r.	Ul. Ogólna 76	Dz. 63/1	

108	Skarżysko – Kamienna	Dom, lata 20 XX w.	Ul. Żeromskiego 27	Dz. 43/29	
Zakłady Metalowe MESKO dawna, Fabryka Amunicji					
109	Skarżysko – Kamienna	Zespół Zakładów MESKO			
110	Skarżysko – Kamienna	Brama Zakładów Metalowych „MESKO” – d. fabryka amunicji, 1921 – 1923 r., w zespole dawnej fabryki amunicji	Ul. Legionów 122	Dz. 2/12, 2/8, 1/126, 1/235	
111	Skarżysko – Kamienna	Budynek administracyjny Zakładów Metalowych „MESKO” – d. fabryka amunicji, 1921 – 1923 r., w zespole dawnej fabryki amunicji	Ul. Legionów 122	Dz. 1/219	
112	Skarżysko – Kamienna	Remiza straży ogniowej Zakładów Metalowych „MESKO” – d. fabryka amunicji, 1921 – 1923 r., w zespole dawnej fabryki amunicji.	Ul. Legionów 122	Dz. 2/3, 1/219, 1/124	
Zespół Dworca Kolejowego					
113	Skarżysko – Kamienna	Dworzec, ok. 1925 r., w zespole dworca kolejowego	Al. Niepodległości	Dz. 1/91	
114	Skarżysko – Kamienna	Zespół lokomotywowni w zespole dworca kolejowego, ok. 1900 r.	Ul. Towarowa	Dz. 1/70, 1/79, 1/80,	
Inne					
115	Skarżysko – Kamienna	Młyn Wodny (ob. Elektryczny) ok. 1930 r.	Ul. Łży 158	Dz. 343/2	
116	Skarżysko – Kamienna	Krzyż przydrożny ok. 1850 r.	Ul. Reja	Dz. 94	
117	Skarżysko – Kamienna	Figura Św. Jana Nepomucena	Ul. Reja	Dz. 108/2	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko – Kamienna (kwiecień 2014r.)

Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Suchedniów z września 2019 roku zawiera łącznie 46 pozycji z których 2 zostały wykreślone z ewidencji zabytków w 2021 r. Do zabytków nieruchomości znajdujących się w ewidencji należą: 1 układ urbanistyczny, 5 budynków użyteczności publicznej, 5 obiektów sakralnych, 2 cmentarze, 1 dworek, 1 pomnik oraz 31 innych zabytków w tym domów i budynków gospodarczych. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 5.

Tabela Nr 5 Wykaz zabytków wg. GEZ w Suchedniowie

L.p.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
1	Suchedniów	Układ urbanistyczny			
2	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - Kościół parafialny (pierwotnie kaplica), murowany, 1758 r. wg proj. Henryka Marconiego z 1735 r., przebudowa 1912-21 wg. proj. arch. Kazimierz Prokulski	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.796
3	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - dzwonnica, murowana, 1956/1972 r.	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	
4	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - ogrodzenie, mur.-żel., 1912 - 1921 r.	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	
5	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - cmentarz przykościelny	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	
6	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - plebania, drewniana, 2 poł. XIX w.	Ul. Kościelna 11	Dz. 5348/1 Obręb Suchedniów	
7	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - park dawnego Dozorstwa Górniczego, XIX w.	Ul. Kościelna	Dz. 5348/1 Obręb Suchedniów	
8	Suchedniów	Zespół dworku modrzewiowego –dworek, drewniany, ok. poł. XVIII w.	Ul. Berezów 3	Dz. 4565/2 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.798
9	Suchedniów	Zespół dworku modrzewiowego –obora, drewniana, k. XIX w.	Ul. Berezów 3	Dz. 4565/2 Obręb Suchedniów	Wykreślono zarządzeniem Nr 0050.93.2021 Burmistrza Miasta i Gminy Suchedniów z 17.11.2021
10	Suchedniów	Młyn wodny, murowany, 1879/1891 r., rozbud. 1947 r.	Ul. Berezów	Dz. 4464/4 Obręb Suchedniów	
11	Suchedniów	Dom, drewniany, k. XIX w.	Ul. Berezów 14	Dz. 4472 Obręb Suchedniów	
12	Suchedniów	Dom, murowany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 16	Dz. 6652 Obręb Suchedniów	

13	Suchedniów	Dom, murowany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 16 A	Dz. 6652 Obręb Suchedniów	
14	Suchedniów	Dom, drewniany, 1932 - 1939 r.	Ul. Bodzentyńska 19	Dz. 2662 Obręb Suchedniów	
15	Suchedniów	Dom, murowany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 20	Dz. 2466/3 Obręb Suchedniów	
16	Suchedniów	Dom, drewniany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 29	Dz. 6653/7 Obręb Suchedniów	
17	Suchedniów	Dom, drewniany, poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 30	Dz. 2546/1 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.799
18	Suchedniów	Dom robotniczy, drewniany, k. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 42	Dz. 2553 Obręb Suchedniów	
19	Suchedniów	Dom, ob. Poczta, murowany, XIX w.	Ul. Bugaj 1	Dz. 3127 Obręb Suchedniów	
20	Suchedniów	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki, zał. 1830r.	Ul. Cmentarna	Dz. 3154, 3164, 150/4 Obręb Suchedniów	
21	Suchedniów	Pomnik ofiar egzekucji zakładników kieleckiego więzienia w 1944 r.	Ul. Dawidowicza	Dz. 3246 Obręb Suchedniów	
22	Suchedniów	Budynek dworca kolejowego, murowany, koniec XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
23	Suchedniów	Budynek gospodarczy przy budynku dworca, murowany, koniec XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
24	Suchedniów	Budynek mieszkalny przy dworcu kolejowym, murowany, koniec XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
25	Suchedniów	Budynek gospodarczy przy budynku mieszkalnym przy budynku dworca, murowany, koniec XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
26	Suchedniów	Dom, drewniany, 2 poł. XIX w.	Ul. Kielecka 4	Dz. 1093/14 Obręb Suchedniów	
27	Suchedniów	Kapliczka NMP Niepokalanie Poczętej, murowana, XIX w.	Ul. Kielecka 26	Dz. 1113/3 Obręb Suchedniów	
28	Suchedniów	Dworek - ob. Zgromadzenie Sióstr Imienia Jezusa, drewniany, 1870 r., remont. 1987 r.	Ul. Kielecka 54	Dz. 2056/3 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.800

29	Suchedniów	Dom, murowany, 2 ćw. XIX w.	Ul. Kościelna 6	Dz. 3122/2 Obręb Suchedniów	
30	Suchedniów	Budynek Samorządowej Szkoły Podstawowej Nr 3, murowany, 2 ćw. XIX w.	Ul. Kościelna 1/3	Dz. 3128/2 Obręb Suchedniów	
31	Suchedniów	Dom, murowany	Ul. Koszykowa 18	Dz. 4547/5 Obręb Suchedniów	
32	Suchedniów	Zespół młyna - młyn wodny, ok.1911r.	Ul. Koszykowa 18b	Dz. 4547/4 Obręb Suchedniów	
33	Suchedniów	Zespół młyna - układ wodny, ok.1911r.	Ul. Koszykowa 18b	Dz. 4547/4 Obręb Suchedniów	
34	Suchedniów	Dom, drewniany, XIX/XX w.	Ul. Koszykowa 20	Dz. 4518/1 Obręb Suchedniów	
35	Suchedniów	Dom robotniczy, drewniany, 2 poł. XIX w.	Ul. Mickiewicza 1	Dz. 2394/4 Obręb Suchedniów	
36	Suchedniów	Dom drewniany, 1 poł XIX w., częściowo zniszczony w 1863 r., rozbudowa pocz. XX w.	Ul. Mickiewicza 5	Dz. 2394/5 Obręb Suchedniów	
37	Suchedniów	Budynek dawnego Urzędu Miasta i Gminy, murowany, pocz. XX w.	Ul. Sportowa 1	Dz. 4662/11 Obręb Suchedniów	
38	Suchedniów	Kapliczka drewniana z figurą Jana Nepomucena, XIX w.	Ul. Warszawska 2	Dz. 1073 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.797
39	Michniów	Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskiej	Michniów 38	Dz. 297, 299,301,302, 298,300 Obręb Michniów	
40	Michniów	Kaplica murowana, pocz. XX w.	Michniów 38	Dz. 299 Obręb Michniów	
41	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopieczowego - pozostałości wielkiego pieca, kon. XVIII w., przebudowa. 2 ćw. XIX w.	Mostki 1	Dz.1126/33, 1126/32 Obręb Mostki	
42	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopieczowego - budynek administracyjny, obecnie Wiejski Dom Kultury, mur- drewn., 2 ćw. XIX w.	Mostki 1	Dz. 1134/4 Obręb Mostki	

43	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopieczowego - kapliczka św. Floriana, mur-drewn., koniec XIX w.	Mostki 1	Dz. 1134/4 Obręb Mostki	
44	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopieczowego - układ wodny (staw z groblą, kanał roboczy, przelew mur.), pocz. XIX w.	Mostki 1	Dz. 1126/1, 1126/33 Obręb Mostki	
45	Ostojów	Dom, drewniany 1883 r.	Ostojów 41	Dz. 244/1, 244/2, 242/2 Obręb Ostojów	Wykreślono zarządzeniem Nr 0050.83.2019 Burmistrza Miasta i Gminy Suchedniów z 21.11.2019 r.
46	Ostojów	Dom, drewniany, kon. XIX w.	Ostojów 48	Dz. 258/2 Obręb Ostojów	Wykreślono zarządzeniem Nr 0050.160.2022 Burmistrza Miasta i Gminy Suchedniów z 9.11.2022 r.

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Suchedniów (IX 2019)

Gminna ewidencja zabytków Gminy Bliżyn z 2017 roku zawiera łącznie 72 pozycje. Do zabytków nieruchomości znajdujących się w ewidencji należą: 2 budynki użyteczności publicznej, 6 zabytków sakralnych, 7 cmentarzy, 1 park, 1 zameczek, 29 budynków mieszkalnych i innych, 10 pomników i mogił oraz 16 pozostałych zabytków. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 6.

Tabela nr 6. Wykaz zabytków nieruchomości ujętych w GEZ w Bliżynie.

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Wpis do rejestru zabytków	Czas powstania	Adres
1	Bliżyn	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. LUDWIKA w zespole kościół par. pw. św. Ludwika	Rejestr Nr: A.271, wpis z 27.04.2009 r.	1896-1900	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1481

2	Bliżyn	OGRODZENIE w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	-	ok.1900	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1481
3	Bliżyn	KRZYŻ ŻELIWNY w zespole kościoła par.pw.św. Ludwika	-	1852 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1481
4	Bliżyn	KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. ZOFII w zespole kościoła fil pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/1 wpis z:23.03.1957 15.06.1967 r.	1818 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1551
5	Bliżyn	CMENTARZ DWORSKI PRZY KOŚCIELE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/2 wpis z: 23.05.2012 r.	2 poł. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1551
6	Bliżyn	OGRODZENI w zespole kościoła fil. pw. Św. Zofii	Rejestr Nr: 791/3 wpis z: 23.05.2012r.	1 poł. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki 1551
7	Bliżyn	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO- KATOLICKI STARY	-	1886 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki:862
8	Bliżyn	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO- KATOLICKI NOWY	-	1919 r.	adres: Bliżyn, ul. Piaskowa nr działki: 969
9	Bliżyn	PARK w zespole Pałacyku Platerów	Rejestr Nr: 792/1, wpis z 11.12.1957 r.	XVII w.	adres: Bliżyn nr działki: 872/62, 872/64, 872/61, 872/63
10	Bliżyn	ZAMECZEK NEOGOTYCKI w zespole Pałacyku Platerów wraz z terenem w granicach działki nr 872/6	Rejestr: 792/2, wpis z 07.03.2013 r.	ok.1870r. przebudowa w 1976r.	adres: Bliżyn, Plac Broel - Platerów nr działki: 872/62

11	Bliżyn	OFICYNA w zespole Pałacyku Platerów	-	ok.1870r.	adres: Bliżyn, Plac Broel – Platerów nr działki:872/62
12	Bliżyn	STAJNIA w zespole Pałacyku Platerów	-	ok.1870r.	adres: Bliżyn Plac Broel -Platerów 1, 2 nr działki: 872/11, 872/12
13	Bliżyn	DOM URZĘDNIKÓW w zespole Nadleśnictwa	-	pocz. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki Nr 81 nr działki:874/2
14	Bliżyn	STODOŁA ZE SPICHLERZEM w zespole Nadleśnictwa	-	pocz. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki Nr 81 nr działki: 874/2
15	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 89/89a	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 89/89a nr działki: 871/3, 871/4
16	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 91/93	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 91/93 nr działki: 870/3, 870/5
17	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 95	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn ul. Kościuszki 95 nr działki: 868,969
18	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa ul. Kościuszki 97	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 97 nr działki: 867/1, 861/2
19	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 134	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 134 nr działki: 789/5, 789/6
20	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 136 Nr działki:788/1,788/3,

		zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 136			788/4, 788/5, 788/6
21	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa ul. Kościuszki 140	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn ul. Kościuszki nr działki: 785/1, 785/2, 786/1, 786/2, 786/4, 786/6, 786/9
22	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 142	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 142 nr działki: 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 78 3
23	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 144	-	k. XIX w.	Adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 144 nr działki: nr 773
24	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa ul. Kościuszki 146	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn , ul. Kościuszki 146 nr działki: 770, 771/1, 771/2, 772
25	Bliżyn	POZOSTAŁOŚCI ODLEWNI ŻELIWA „LUDWIKÓW, ruina wieży ciśnień	-	k. XIX w., w ruinie od 1 ćw. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Rudowskiego nr działki: 1681, 853/11
26	Bliżyn	POZOSTAŁOŚCI ODLEWNI ŻELIWA, Później Fabryka Farb I Lakierów, budynki oraz teren po odlewni żeliwa	-	pocz. XX w. gruntownie przebudowanie i rozbudowanie	adres: ul. Staszica nr działki: 956/12, 956/13, 956/57, 956/59
27	Bliżyn	DOM NR 28, ul. Kościuszki	-	lata 20-30. XX w.	adres: ul. Kościuszki 28 nr działki: 745

29	Bliżyn	STUDNIA w zespole dróżnicówki nr 29, ul. Kościuszki	-	pocz. XX w.	adres: ul. Kościuszki 29 nr działki: 88/2
30	Bliżyn	BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole dróżnicówki nr 29, ul. Kościuszki	-	pocz. XX w.	adres: ul. Kościuszki 29 nr działki:
31	Bliżyn	DOM NR 36 wraz z budynkiem gospodarczym, ul. Kościuszki	-	Lata 30. XX w.	adres: ul. Kościuszki 36 nr działki: 1522
32	Bliżyn	DOM NR 39, ul. Kościuszki	-	lata 30. XX w.	adres: ul. Kościuszki 39 nr działki: 207
33	Bliżyn	DOM NR 43, ul. Kościuszki	-	pocz. XX w.	adres: ul. Kościuszki 43 nr działki: 204
34	Bliżyn	DOM NR 46, ul. Kościuszki	-	Pocz. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 46 nr działki: 1514
35	Bliżyn	DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZY M NR 79, ul. Kościuszki	-	ok. 1920 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 79 nr działki: 1531/4, 1531/5
36	Bliżyn	DOM NR 82, ul. Kościuszki	-	lata 20. XX w	adres: Bliżyn ul. Kościuszki 82 nr działki: 1439
37	Bliżyn	DOM LUDOWY STOWARZYSZENIA KUPCÓW, ob. dom handlowy	-	1926 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr 92a nr działki: 1580
38	Bliżyn	DOM NR 104, ul. Kościuszki	-	koniec XIX w	adres: Bliżyn ul. Kościuszki nr 104 nr działki: 814
39	Bliżyn	DOM NR 116, ul. Kościuszki	-	pocz. XIX w.	adres: Bliżyn ,ul. Kościuszki nr 116 nr działki: 804
40	Bliżyn	DOM NR 128, ul. Kościuszki	-	lata 20. XX w	adres: Bliżyn ul. Kościuszki nr 128 nr działki: 881
41	Bliżyn	DOM NR 130, ul. Kościuszki	-	pocz. XX przebudowa poł. XX w	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 130 nr działki: 792

42	Bliżyn	DAWNY BUDYNEK STACJI KOLEJOWEJ NR 6, ul. Przechodnia	-	1885r.?, przebudowa. XX w.	Adres: Bliżyn ul. Przechodnia nr działki: 1435
43	Bliżyn	DOM NR 1, ul. Staszica	-	ok. 1920 r.	adres: Bliżyn, ul. Staszica 1 nr działki: 881
44	Bliżyn	DOM NR 1, ul. Szydłowiecka	-	lata 30. XX w	adres: Bliżyn, ul. Szydłowiecka nr. Działki 1438
45	Bliżyn	ZAGRODA NR 12, ul. Zgodna	-	pocz. XX w	adres: Bliżyn, ul. Zgodna 1 nr działki: 525/2

46	Bliżyn	POMNIK OFIAR II WOJNY ŚWIATOWEJ	-	lata 50. XX wieku	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 872/19
47	Bliżyn	POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY ŚMIERĆ WIEŹNIÓW W FILII OBOZU KONCENTRACYJNEGO LUBLIN (MAJDANEK) W BLIŻYNIE W LATACH 1943-1944	-	1999 r.	adres: Bliżyn nr działki: 1742/3
48	Brzask	MOGIŁA POMORDOWANYCH	-	1945-1949	adres: Brzask nr działki: 553
49	Gilów	DOM NR 27	-	lata 20-30. XX w.	adres: Gilów nr działki: 364
50	Gilów	DOM NR 35	-	lata 20-30. XX w.	adres: Gilów nr działki: 378
51	Gilów	DOM NR 36	-	lata 20-30. XX w.	adres: Gilów nr działki: 381
52	Kopcie	POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY MIEJSCE BITWY ODDZIAŁU MJR HUBALA „ROGOWY SŁUP”	-	XX w.	adres: Kopcie lokalizacja: rejon rezerwatu Świnia Góra nr działki: 242
53	Kopcie	POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY POLEGŁYCH w 1944 r.	-	XX w.	adres: Kopcie lokalizacja: rejon rezerwatu Świnia Góra nr działki: 196
54	Kucębów	POMNIK PAMIĘCI NIEZNANEGO UŁANA	-	XX w.	adres: Kucębów nr działki: 614/2

55	Mroczków	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. ROCHA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	Rejestr Nr: 793, wpis z 25.09.1947 r.	XVIII w.	adres: Mroczków, nr działki: 1076
56	Mroczków	DZWONNICA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	-	1957 r.	adres: Mroczków nr działki: 1076
57	Mroczków	KRZYŻ ŻELIWNY w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	-	1921 r.	adres: Mroczków nr działki: 1076
58	Mroczków	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	-	XX w.	adres: Mroczków nr działki: 614/2, 617

59	Mroczków	KRZYŻ KAMIENNY	-	1877 r.	adres: Mroczków nr działki: 711/2
60	Nowy Odrowążek	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	-	XX w.	adres: Odrowążek nr działki: 196/3
61	Płaczków	DOM NR 44	-	pocz. XX w.	adres: Płaczków 44 nr działki: 297/1, 299/1
62	Płaczków	KRZYŻ KAMIENNY	-	1883 r.	adres: Płaczków nr działki: 187/1
63	Sobótka	POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH W WALCE 3 III 1943R. PARTYZANTÓW ZGRUPOWANIA "ROBOT"	-	XX w.	adres: Sobótka, lokalizacja: rejon rezerwatu Ciechostowice nr działki: 115/1200
64	Sołtyków	RUINA CEGIELNI WRAZ Z KOMINEM I TERENEM w zespole dawnej cegielni	-	1916 r.	adres: Sołtyków nr działki: 55/9
65	Sołtyków	BUDYNEK ZARZĄDU CEGIELNI w zespole dawnej cegielni	-	pocz. XX w.	adres: Sołtyków nr działki: 55/4
66	Sorbin	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	-	XX w.	adres: Sorbin nr działki: 849/1, 846/1, 845/2, 842/2, 842/2, 841/2, 838,2, 837/2, 834/2
67	Ubyszów	KRZYŻ KAMIENNY	-	1902 r.	adres: Ubyszów nr działki: 1757
68	Wojtyniów	CMENTARZ RADZIECKICH	-	1945 r.	adres: Wojtyniów nr działki: 1172

		<i>JEŃCÓW WOJENNYCH 1941- 1943</i>			
69	Wołów	<i>KRZYŻ KAMIENNY</i>	-	1892 r.	<i>adres: Wołów nr działki: 560, 611</i>
70	Wołów	<i>POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH W DNIACH 3-4 VIII 1945 R. WOKOLICACH CZERWONEJ GÓRY</i>	-	2015 r.	<i>adres: Wołów lokalizacja: rejon rezerwatu Dalejów, Czerwona Góra nr działki: 1951</i>
71	Wołów	<i>POMNIK PAMIĘCI ODDZIAŁÓW PARTYZANCKICH "NURTA"</i>	-	2006 r.	<i>adres: Wołów lokalizacja: rejon rezerwatu Dalejów nr działki: 1940</i>
72	Wołów	<i>POMNIK PAMIĘCI WŁADYSŁAWA "OSETA" WASILEWSKIEGO</i>	-	1990 r.	<i>adres: Wołów lokalizacja: rejon rezerwatu Dalejów nr działki: 1943</i>

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Bliżyn 2017 r.

W 2020 nastąpiła zmiana w rejestrze zabytków dot. Gminy Bliżyn – Mroczkowa. Obecnie trzy elementy tworzą zespół Kościoła św. Rocha w Mroczkowie: Kościół pw. Św. Rocha – nr rej. A 793/1, Dzwonnica drewniana – Nr rej. A 793/2 i Teren przykościelny – Nr rej. A 793/3.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko Kościelne z 29 grudnia 2021 roku zawiera łącznie 19 pozycji. Do zabytków nieruchomości znajdujących się w ewidencji należą: 9 obiektów sakralnych w tym kapliczki, 3 pomniki, 2 mogiły oraz pozostałe zabytki.

Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 7.

Tabela nr 7. Wykaz zabytków nieruchomości ujętych w GEZ w Skarżysku Kościelnym.

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
Zabytki nieruchome					
1	<i>Skarżysko Kościelne</i>	<i>Zespół kościoła parafialnego w Skarżysku Kościelnym obejmuje: - Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy, murowany, barokowy, czas powstania 1637 r., rozbudowany</i>	<i>Ul. Kościelna 16</i>	<i>Dz. 3276/2 Obręb 12 Skarżysko Kościelne</i>	<i>Rejestr WKZ A.794/1-4</i>

		<p>1775 r., restaurowany 1928 r., - <i>Kaplica I, ob. kostnica,</i> 1637 r., - <i>Kaplica II, 1637 r.,</i> - <i>ogrodzenie cmentarza Przykościelnego</i> - <i>budynek plebanii</i></p>			
2	Świerczek	Kapliczka, murowana – 1867 r.,	przy drodze Nr 12	działki Nr 166/2 obręb 14 Świerczek	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
3	Kierz Niedźwiedzi	Mogila powstańcza z Powstania Styczniowego 1863 r.,	Oddział leśny 83 Leśnictwo Kierz Niedźwiedzi		Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
4	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny 1935 r.	Ul. Świętokrzyska 170;	Dz. 1472/7 Obręb 2 Grzybowa Góra	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
5	Lipowe Pole Skarbowe	Krzyż przydrożny 1925 r.	Ul. Wesola 52	Na wysokości działki 406/2 i 355 Lipowe Pole Skarbowe	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
6	Majków	Kapliczka -Figura Matki Bożej, pierwotnie drewniany krzyż ufundowany przez rodzinę Stolarskich w podzięcie za uratowanie przed zarazą cholery w XVIII w.	ul. Żeromskiego 188	Dz. 727 Obręb 1, Majków	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
7	Skarżysko Kościelne	Pomnik ofiar egzekucji hitlerowskiej, poświęcony mieszkańcom Skarżyska zamordowanym przez Niemców na terenie kopalni żwiru „Karier”, 1943 r. – czas powstania 1964 r.	działka OLPP – przy bocznicy i drodze wjazdowej do zakładu	Dz. 3397 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.

8	Skarżysko Kościelne	Obelisk upamiętniający rozstrzelanych podczas II wojny światowej mieszkańców gminy	ul. Kościelna 2a (budynek administracyjny Urzędu Gminy)	Dz. 3348/2 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
9	Lipowe Pole Plebańskie	Znak geodezyjny tzw. trianguł, wybudowany w 1829 r. przez prof. Armińskiego	przy drodze 341; w łąkach za remizą OSP	Dz. 482/1 Obręb 4 Lipowe Pole Plebańskie	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
10	Skarżysko Kościelne	Krzyż przydrożny, kamienny krzyż wotywny, wystawiony przez kolejarzy, 1911 r.	przy ul. Kościelnej 16 obok kościoła parafialnego p.w. Św. Trójcy	Dz. 3276/2 Obręb 12) Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
11	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny, wystawiony przez robotników fabrycznych, 1906 r.	ul. Świętokrzyska 2	Dz. 409 Obręb 2 Grzybowa Góra	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
12	Skarżysko Kościelne	Figura kamienna Najświętszej Maryi Panny 1938 r., wystawiona przez mieszkańców Skarżyska Kościelnego,	Ul. Kościelna 2a	Dz. 3348 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
13	Michałów	Krzyż przydrożny, ufundowany przez rodzinę Sobieszczańskich, 1929 r.	Dojazd drogą gminną o nr 356, nieopodal gospodarstwa „Stary Młyn” nad rzeką Kamienną	Granica działek 356 i 358 Obręb Michałów	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
14	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Stanisława Raczkowskiego 1960 r.	Cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym ul. Kościelna 16		
15	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Romana Cieszkowskiego 1927 r.	Cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym ul. Kościelna 16		

16	Skarżysko Kościelne	Nagrobek Ks. Jana Latańskiego 1898 r.	Cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym ul. Kościelna 16		
17	Lipowe Pole Plebańskie	Pomnik Pomordowanych Przez Hitlerowskiego Okupanta 2012 r.	Lipowe pole Plebańskie 22 a	Dz. 645	
18	Skarżysko Kościelne	Krzyż – Kapliczka Wotywna- 1882 r.	Ul. Kościelna 16	Dz. 3276/3 obręb 12	
19	Kierz Niedźwiedzi	Mogiła Powstańcza z czasów Powstania Styczniowego- 1863 r.	Od miejscowości Kierz Niedźwiedzi- droga w kierunku Szydłowca 500 m od ostatnich zabudowań w lewo, od Szydłowca – 750 m od przejścia drogi i torów kolejowych	Oddział leśny 83, Leśnictwo Kierz Niedźwiedzi:	Zarządzenie Nr 85/2024 Wójta Gminy Skarżysko kościelne z dn. 11 czerwca 2024 r.

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko Kościelne (29 grudnia 2021r.).

Gminna ewidencja zabytków Gminy Łączna z listopada 2013 roku zawiera 8 pozycji. Do zabytków nieruchomości znajdujących się w ewidencji należą: 1 budynek użyteczności publicznej, 2 obiekty sakralne, 3 cmentarze oraz 2 pozostałe zabytki. Cmentarz parafialny znajduje się na jednej karcie wraz z cmentarzem wojennym żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 roku. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 8.

Tabela nr 8. Wykaz zabytków nieruchomości ujętych w GEZ w gminie Łączna.

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
Budynki użyteczności publicznej					
1	Klonów	Świetlica wiejska, dawniej Szkoła Podstawowa, 1 ćw. XX w.	Klonów 62	Dz. 17 Obręb Klonów	
Obiekty sakralne					

2	Łączna	Kościół parafialny p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza, 1913 – 1921 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza.	Ul. Kamionki 53	Dz. 488/1, 488/2 Obręb Czerwona Górka	
3	Łączna	Figura przydrożna Chrystusa Frasobliwego, 4 ćw. XIX w.	przy drodze Łączna – Skarżysko - Kamienna	Dz. 193 Obręb Łączna	
Cmentarze					
4	Łączna	Cmentarz parafialny (wraz z cmentarzem wojennym żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r.), czas powstania 1913 r.	Łączna	Dz. 497/1, 497/2, 954/13, 954/14 Obręb Czerwona Górka	
5	Łączna	Cmentarz wojenny żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r. (wraz z cmentarzem parafialnym), czas powstania 1939 r.	Łączna	Dz. 497/2	
6	Jęgrzna	Cmentarz epidemiczny, I wojna światowa	Jęgrzna	Dz. 157/3 Obręb Jęgrzna	
Pozostałe zabytki					
7	Łączna	Dzwonnica, I poł. XX w., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza.	Ul. Kamionki 53	Dz. 488/2 Obręb Czerwona Górka	
8	Łączna	Ogrodzenie kościoła parafialnego, 1913 – 1921 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza.	Ul. Kamionki 53	Dz. 488/1, 488/2 Obręb Czerwona Górka	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Łączna (wrzesień 2019).

3.3. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu skarżyskiego, zgodnie z Rejestrem zabytków archeologicznych Województwa Świętokrzyskiego, znajduje się jeden zabytek wpisany do rejestru – Rezerwat Archeologiczny Rydno, zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu. Rezerwat archeologiczny Rydno powstał w 1957 r. i został utworzony w celu ochrony kompleksu osad przemysłowych przy kopalni hematytu. Obejmuje on obszar od Skarżyska – Kamiennej (dzielnica Łyżwy) do Wąchocka (Góra Rocha). Na jego terenie zachowały się liczne pozostałości przedstawicieli wielu kultur pradziejowych, od 40 tys. p.n.e., które trudniły się łowiectwem oraz wydobywaniem hematytu i obróbką sprowadzanego w te strony krzemienia

czekoladowego. Obecność tych surowców i łatwość ich pozyskiwania sprawiała, że osada doliny rzeki Kamiennej była bardzo popularna. Wymiana handlowa za ten cenny minerał trwała od paleolitu do neolitu. Rozwój a także zainteresowanie kolejnych ludów rejonem rezerwatu przez okres niespełna 40 tys. lat stanowił przedmiot badań archeologów od lat 20 – tych XX wieku.

Według Gminnych ewidencji zabytków na terenie powiatu skarżyskiego znajdują się 73 stanowiska archeologiczne tj. 6 – Miasto Skarżysko – Kamienna, 4 – Miasto i Gmina Suchedniów, 43 – Gmina Bliżyn, 18 – Gmina Skarżysko Kościelne, 2 – Gmina Łączna.

Tabela nr 9. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie woj. Świętokrzyskiego

Obszar	Powiat	Gmina	Miejscowość	Odkreślenie Obiektu	Nr Rej Aa	Data wpisu (ostatnia decyzja)
81-65 80-66	skarżyski,	Skarżysko - Kamienna, Skarżysko Kościelne,	Rydno (Skarżysko-Kamienna - Łyżwy, Grzybowa Góra	Rezerwat archeologiczny, zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu	511/514	03.11.1986 r.

Tabela nr 10. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Miasta Skarżyska – Kamiennej.

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Adres	Nr działki
1	Skarżysko – Kamienna	Stanowisko archeologiczne – nowożytność	80 – 63	Ul. Konarskiego (w wykopie pod dom)	
2	Skarżysko – Kamienna	Osada - neolit	80 – 63	Ul. Wiejska	Dz. 80/1200
3	Skarżysko – Kamienna	Rezerwat archeologiczny „Rydno” 1. Ślad osadniczy, pola górnicze – paleolit środkowy, o. magdaleński, epipleistocen, bolling, k. hamburska, późny	80 - 65 80 - 66 81 - 66	„Rydno”, Nowy Młyn, Łyżwy, Grzybowa Góra,	

		<p><i>Allerod, k. lyngybijska, wczesny Oryas, Fadermasser, k. świderska;</i></p> <p><i>2. Ślady osadnictwa – k. komornicka, wczesny halocen, k. janisławska, k. chojnicopieńkowska</i></p> <p><i>3. Osady – k. pucharów lejkwatych, neolit;</i></p> <p><i>4. Ślady osadnictwa – k. amfor kulistych, eneolit;</i></p> <p><i>5. Ślady osadnictwa – k. trzciniecka, II okres epoki brązu;</i></p> <p><i>6. Ślady cmentarzyska ciałopalnego – k. lużycka, III okres epoki brązu, halsztat;</i></p> <p><i>7. Ślady cmentarzyska ciałopalnego – grobów podkloszowych, wczesny okres przedrzymski;</i></p> <p><i>8. Ślady cmentarzyska ciałopalnego – k. przeworska, OWR.</i></p>		<p><i>Marcinków, Skarżysko – Kamienna, Mirzec, Wąchock</i></p>	
4	Skarżysko – Kamienna	Ślad osadniczy – mezolit	80 – 65	Ul. Łyżwy 23	Dz. 327/3
5	Skarżysko – Kamienna	Piecowisko dymarskie – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	80 – 65	Ul. Łyżwy 117	Dz. 365/2, 368/3
6	Skarżysko – Kamienna	Cmentarzysko – wczesne średniowiecze, XI w.	80 – 65	Ul. Pastwisko 2	Dz. 4072, 4057, 4053, 601

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Miasta Skarżysko – Kamiennej (luty 2014 r.).

Tabela 11 Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Suchedniów.

Lp.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze, punkt osadniczy - nowożytność	81-64	1	3
2	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze (XIV-XV w.)	81-64	2	4
3	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze/nowożytność, punkt osadniczy - nowożytność	81-64	3	5

4	Suchedniów	<i>Punkt osadniczy - późne średniowiecze/nowożytność, punkt osadniczy - nowożytność</i>	81-64	4	6
---	------------	---	-------	---	---

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Suchedniów (V 2019 r.)

Tabela nr 12. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Bliżyn.

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Bliżyn	<i>1. XIX wiek (przed rokiem 1838r - Wielki piec</i>	80 – 64	1	10
2	Bliżyn	<i>1.późne średniowiecze (przed rokiem 1482) kuźnica żelaza</i>	80 - 64	2	11
3	Bliżyn	<i>1.późne średniowiecze (przed rokiem 1526) – kuźnica</i>	80 - 64	3	12
4	Drożdżów	<i>1. Nowożytność (około 1577 r.)- Kuźnica wodna</i>	80 – 63	1	17
5	Drożdżów	<i>1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy</i>	80 – 64	2	8
6	Drożdżów	<i>1.późne średniowiecze - punkt osadniczy 2.nowożytność - punkt osadniczy</i>	80 – 64	3	9
7	Gilów	<i>1. późne średniowiecze - kuźnica wodna</i>	80 – 64	1	1
8	Górki	<i>1.późne średniowiecze/nowożytność punkt osadniczy 2.nowożytność - punkt osadniczy</i>	80 – 64	1	2
9	Górki	<i>1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2.nowożytność - punkt osadniczy</i>	80 – 64	2	3
10	Kopcie	<i>1.późne średniowiecze - punkt osadniczy 2.nowożytność - punkt osadniczy</i>	81 – 63	1	10
11	Kopcie	<i>1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy</i>	81 - 63	2	11
12	Kopcie	<i>1. późne średniowiecze -punkt osadniczy</i>	81 – 63	3	12
13	Kucebów	<i>1.późne średniowiecze - punkt osadniczy 2.nowożytność - osada</i>	81 – 63	1	13
14	Kucebów	<i>1. nowożytność (XVI w.)- huta szklana</i>	81 – 62	2	33
15	Mroczków	<i>1 nowożytność (1778 r.)- wielki piec</i>	80 – 63	1	13

16	Mroczków	1 nowożytność - kuźnica wodna	80 – 63	2	14
17	Mroczków	1 nowożytność - kuźnica wodna	80 – 63	3	15
18	Nowy Odrowążek	1 późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2 nowożytność - osada	81 – 63	1	14
19	Nowy Odrowążek	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy	81 – 63	2	15
20	Nowy Odrowążek	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	80 - 63	3	23
21	Odrowążek	1. późne średniowiecze/nowożytność 2. nowożytność - osada	81 - 63	1	16
22	Odrowążek	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- osada	81 - 63	2	17
23	Odrowążek	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	81 - 63	3	18
24	Odrowążek	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	81 – 63	4	19
25	Odrowążek	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność- osada	80 - 63	5	24
26	Odrowążek	1. Punkt osadniczy – późne średniowiecze/nowożytność 2. nowożytność- osada	80 - 63	6	25
27	Odrowążek	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność- osada	80 - 63	7	26
28	Odrowążek	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy	80 - 63	8	27
29	Odrowążek	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 - 63	9	28
30	Płaczków	1. nowożytność - kuźnica wodna	80 – 63	1	16
31	Rędocin	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy	79-63	1	6
32	Sorbin	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	80 – 63	1	19
33	Ubyszów	1. epoka kamienia (neolit) – punkt osadniczy	80 - 64	1	4
34	Ubyszów	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	80 - 64	2	5
35	Ubyszów	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy	80 - 64	3	6

36	Ubyszów	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	80 – 64	4	7
37	Wojtyniów	1. średniowiecze/nowożytność- kuźnica wodna	80 – 64	1	13

38	Wołów	1. średniowiecze/nowożytność – kuźnica wodna	80-64	1	14
39	Wołów	1. średniowiecze/nowożytność- kuźnica wodna	80 – 64	2	15
40	Wołów	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	80 – 64	3	16
41	Wołów	1. późne średniowiecze – punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy	81 – 64	4	1
42	Wołów	1. późne średniowiecze/nowożytność – punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy	81 – 64	5	2
43	Zbrojów	1. późne średniowiecze/nowożytność- punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 – 63	1	18

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Bliżyn (stan z dn.20.06.2018r.)

Tabela Nr 13. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Skarżysko Kościelne

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Grzybowa Góra Michałów	Rezerwat archeologiczny „Rydno”, Zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu – starsza epoka kamienia	81-66, 80- 66, 80-66 wiele stanowisk		
2	Świerczek	Stanowisko archeologiczne - Osada-Nowożytność	79 – 65	1	1
3	Świerczek	Stanowisko archeologiczne Osada-Nowożytność	79 – 65	2	2
4	Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne Osada-Nowożytność	79 – 65	4	3
5	Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne Osada-Nowożytność	79 – 65	5	4
6	Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne Ślad Osadnictwa- Neolit, kultura pucharów lejkowatych	79 – 65	6	5
7	Kolonia Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne Ślad Obozowiska-Epoka Kamienia- wczesna Epoka Brązu	79 – 65	1	6
8	Kolonia Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne Ślad Obozowiska-Epoka Kamienia- wczesna Epoka Brązu	79 – 65	2	7

9	Skarżysko Kościelne Pierwsze	Stanowisko archeologiczne Ślad Obozowiska-Epoka Kamienia- wczesna Epoka Brązu	79 – 65	1	8
10	Skarżysko Kościelne Pierwsze	Stanowisko archeologiczne Ślad Obozowiska-Epoka Kamienia- wczesna Epoka Brązu	79 – 65	2	9
11	Skarżysko Kościelne Pierwsze	Stanowisko archeologiczne Ślad Obozowiska-Epoka Kamienia- wczesna Epoka Brązu	79 – 65	3	10
12	Skarżysko Kościelne Pierwsze	Stanowisko archeologiczne Ślad Obozowiska-Epoka Kamienia- wczesna Epoka Brązu	79 – 65	3	11
13	Kierz Niedźwiedzi	Stanowisko archeologiczne Ślad Osadniczy -Neolit/Epoka Brązu	79 – 66	1	19
14	Kierz Niedźwiedzi	Stanowisko archeologiczne Ślad Osadniczy-Kultura Łużycka	79 – 66	2	23
15	Skarżysko Kościelne Pierwsze	Stanowisko archeologiczne Punkt Osadniczy- XVII-XIX w.	80 – 65	-	-
16	Majków	Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływow rzymskich	81-66	1	1
17	Majków	Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływow rzymskich	80-66	2	2
18	Majków	XVIII – XIX w. – kopalnia rudy żelaza i gliny	81-66	4	3

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko Kościelne (29.12.2021 r.)

Tabela nr 1. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łączna.

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Łączna	Luźne, znalezisko powierzchniowe, kultura pucharów lejkowatych, neolit	83-64	brak danych	brak danych
2	Zalezianka Górna	Grób, kultura ceramiki sznurowej, neolit	83-64	brak danych	brak danych

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Łączna (wrzesień 2019 r.).

3.4. Zabytki ruchome, muzea oraz zbiory muzealne na terenie Powiatu Skarżyskiego

Najważniejszą formę organizacyjną opieki nad zabytkami ruchomymi stanowi muzeum, które gromadzi, rejestruje, konserwuje, przechowuje i udostępnia publiczności w formie wystaw wytwory kultury, sztuki, wiedzy i przyrody a także prowadzi działalność naukową, oświatową i popularyzatorską.

Na terenie Powiatu Skarżyskiego działają następujące muzea:

- **Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej**

Powstało w 1969 roku z inicjatywy „Towarzystwa Miłośników Skarżyska-Kamiennej”. Placówka w latach 80. XX wieku nosiła imię gen. Zygmunta Berlinga, dowódcy I Armii Wojska Polskiego. Muzeum w 1991 roku otrzymało swoją obecną nazwę, która ma upamiętniać bohaterstwo i poświęcenie członków organizacji konspiracyjnej „Orzeł Biały”. Zabytkową siedzibą Muzeum jest XIX wieczny budynek, który był zapleczem administracyjnym Huty „Rejów”, związanej ze Staropolskim Okręgiem Przemysłowym. Pozostałości huty należą do cennych zabytków, które można oglądać do dzisiaj. Misja Muzeum im. „Orła Białego” polega na zachowaniu dziedzictwa kulturowego związanego z historią wojska i wojskowości, jak również przekazywaniu wiedzy o dziejach regionu i jego znaczącego wkładu w historię Polski, a także na podejmowaniu pracy badawczej dotyczącej dziejów terenu dzisiejszego miasta, od czasów najdawniejszych po historię najnowszą.

Istotnym elementem zbiorów są eksponaty i dokumenty związane z działalnością oddziałów partyzanckich na terenie Gór Świętokrzyskich w czasie okupacji niemieckiej oraz te pochodzące z czasów tzw. Polski Ludowej. Na obszarze 1,5 ha zgromadzono jedną z największych kolekcji militariów pod gołym niebem w Polsce. Ekspozycja plenerowa zawiera sprzęt bojowy będący na wyposażeniu armii polskiej po 1945 roku. Interesującą część tej kolekcji stanowi uzbrojenie z okresu drugiej wojny światowej, które zostało wydobyte z pól bitewnych, a wśród największych wymienić należy dział samobieżne Sturmgeschütz IV oraz podwozie niemieckiego czołgu PzKpffw V Panther. Ponadto na wystawie plenerowej znajdują się między innymi: samolot Jak-23, wyrzutnia rakiet S-75 „Wołchow”, samolot Ił – 14, karabiny

przeciwlotnicze ZPU-2 i ZU-2 które zostały poddane gruntownej renowacji, kadłub niemieckiego czołgu średniego Panzerkampfwagen IV, kuter torpedowy ORP „Odważny”. Muzeum im. „Orła Białego” w Skarżysku - Kamiennej jest jedną z najważniejszych placówek kulturalnych oraz atrakcji turystycznych na terenie województwa świętokrzyskiego.

- **Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie**, które jest oddziałem Muzeum Wsi Kieleckiej.

Mauzoleum w Michniowie jest wyjątkowym muzeum historyczno-martyrologicznym, którego głównym celem jest zachowanie pamięci o 817 wsiach polskich spacyfikowanych w czasie drugiej wojny światowej. Stanowi jednocześnie miejsce Pamięci Narodowej. Michniów został spacyfikowany przez niemieckie oddziały policyjne w dniach 12 i 13 lipca 1943 roku. Wymordowanie mieszkańców wsi było odwetem za ich pomoc udzieloną partyzantom oraz za przynależność do Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich. W trakcie dwudniowej pacyfikacji zginęły co najmniej 204 osoby: 103 mężczyzn (w większości spalonych żywcem), 53 kobiety i 48 dzieci. Dziesięcioro z nich miało mniej niż 10 lat. Najmłodszą ofiarą był dziewięciodniowy Stefanek Dąbrowa, który został wrzucony do płonącej stodoły przez niemieckiego żandarma. Szczątki zamordowanych spoczywają w zbiorowej mogile, na której tuż po wojnie postawiono kamienną tablicę z nazwiskami ofiar. Idea zorganizowania w Michniowie ogólnopolskiego Mauzoleum Walki i Męczeństwa Wsi Polskiej, powstała jesienią 1979 roku w trakcie narady Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich. Społeczny komitet budowy Mauzoleum powstał w 1983 roku, natomiast Fundacja – Pomnik Mauzoleum Męczeństwa Wsi Polskiej w 1990 roku. W 50 rocznicę pacyfikacji (lipiec 1993 roku) poświęcono pomnik „Pieta Michniowska”. Historia michniowskiego Mauzoleum sięga do pierwszych lat powojennych, kiedy to w drewnianej chacie mieściła się skromna Izba Pamięci, a w niej ekspozycja pamiątek pozostałych po zamordowanych mieszkańcach wsi. W 1997 roku w miejsce dotychczasowej Izby Pamięci powstał Dom Pamięci Narodowej, w którym znajduje się ośrodek badawczy

gromadzący dokumentację męczeństwa polskiej wsi w czasie drugiej wojny światowej. Michniowskie Mauzoleum jest to symboliczny cmentarz, na którym każda męczeńska polska wieś ustawiła krzyż. Od 1999 roku jest oddziałem Muzeum Wsi Kieleckiej. Modernizacja Mauzoleum została rozpoczęta w 2010 roku i dofinansowana przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie w skład Mauzoleum wchodzi: Mogiła pomordowanych mieszkańców Michniowa, Kaplica Św. Małgorzaty, Dom Pamięci Narodowej (który pełni funkcję administracyjną i wystawienniczą), Pieta Michniowska i nowoczesny budynek wystawienniczy, którego uroczyste otwarcie odbyło się 12 lipca 2021 r. w 78. rocznicę pacyfikacji wsi Michniów.

Muzeum Dawnej Wsi „Domek Tkaczki” w Bliżynie.

„Domek Tkaczki” Muzeum Dawnej Wsi znajduje się w Bliżynie. Jest to prywatne muzeum założone przez państwa Urszulę i Grzegorza Jędrzejczyk. Pomysł zrodził się przypadkiem, gdy w 1993 roku właścicielka muzeum znalazła kilka drobiazgów używanych w dawnych czasach przez dziadków. Były to m.in. części warsztatu tkackiego, narzędzia i obuwie. Narzędzia tkackie oraz kołodziejskie dały początek kolekcji związanej z dawną wsią, uzupełnianej do dziś. Kolekcja pokazywana była na wystawach w różnych placówkach kulturalnych między innymi podczas festiwalu technologicznego Kuźnice Koneckie w Muzeum w Małęczu i Muzeum Wsi Kieleckiej – Skansenie w Tokarni. Dawne narzędzia, przedmioty codziennego użytku oraz tkaniny wykorzystywane były w pracy z młodzieżą, dziećmi i dorosłymi. Z czasem eksponatów przybywało, powstał więc pomysł na urządzenie stałej wystawy w dawnych zabudowaniach gospodarczych. Obecnie organizowane są tu warsztaty tkackie i pokazy. 25 czerwca 2012 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdan Zdrojewski podpisał regulamin Muzeum Dawnej Wsi „Domek Tkaczki”. Muzeum jest czynne od maja do października.

3.4.1. Miejsca pamięci narodowej i groby wojenne Ochrona miejsc pamięci ma na celu zachowanie wszelkich śladów, jak również utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych.

Miejsca pamięci narodowej mają także służyć popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków i stanowić trwałe elementy tożsamości narodowej, który powinien być chroniony przez wszystkich obywateli.

Obiektami pamięci narodowej są w szczególności pomniki, cmentarze i mogiły wojenne, cmentarze ofiar hitlerowskiego terroru, muzea walk i martyrologii oraz izby pamięci narodowej.

W przypadku grobów wojennych, definicja została wyraźnie określona w Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337). Do grobów wojennych należą:

- 1) groby poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- 2) groby osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) groby sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które wykonując zleczone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) groby jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) groby uchodźców z 1915 r.,
- 6) groby osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego po dniu 1 września 1939 r.,
- 7) groby i cmentarzyska prochów ofiar niemieckich i sowieckich obozów,
- 8) groby osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem i represji totalitarnych w okresie od 1944 r. do 1956 r.

Skarżysko - Kamienna

- *Tablica Pamiątkowa z okazji oswobodzenia miasta Skarżyska – Kamiennej, która jest się na ul. 1 Maja 63.*
- *Wojenny Cmentarz Partyzancki Żołnierzy Armii Krajowej, cmentarz znajduje się w lesie (3 km od trasy 7).*
- *Kwatera Żołnierzy Armii Krajowej rozstrzelanych w dniach 29.II. i 6.VII.1944 r., kwatera jest umiejscowiona na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Mogiła Żołnierzy Wojska Polskiego poległych 4 września 1939 r., mogiła zbiorowa jest na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Zbiorowa mogiła ludności cywilnej, mogiła mieści się na osiedlu Bór, przy drodze Skarżysko – Kamienna – Końskie, w lesie w odległości 200 m.*
- *Zbiorowa Mogiła Ziemia Żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r., mogiła znajduje się w rogu cmentarza przy ul. Spokojnej i ul. Cmentarnej.*

- *Mogiła zbiorowa Żołnierzy Wojska Polskiego poległych 7 września 1939 r., mogiła jest na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Mogiła zbiorowa ludności cywilnej wymordowanej przez hitlerowców, mogiła mieści się na Brzasku, na końcu ul. Ponurego w lesie.*
- *Mogiła Żołnierzy Armii Sowieckiej poległych 17 – 18 stycznia 1945 r., na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej. □ Pomnik i mogiły poległych w 1905 r., znajdują się na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*

Suchedniów

EWIDENCJA OBIEKTÓW CMENARNICTWA WOJENNEGO MIASTA I GMINY SUCHEDNIOW

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Rodzaj obiektu	Powierzchnia	Liczba pochowanych		
					Legioniści	Powstańcy 1863 r.	II wojna światowa
1	Suchedniów	Cmentarz wyznaniowy kwatera II/95	Mogiła zbiorowa	44 m ²	-	-	46
2	Michniów	Centrum wsi	Mogiła zbiorowa	230 m ²	-	-	203
3	Suchedniów	Cmentarz wyznaniowy kwatera I/61	Mogiła indywidualna	4 m ²	1	-	-
4	Suchedniów	Cmentarz wyznaniowy kwatera I/62	Mogiła indywidualna	3 m ²	-	1	-

Miejsca upamiętnienia:

- 1) "Krzyż Powstańczy" przy ul. Bodzentyńskiej dot. Powstania Styczniowego
- 2) Pomnik poświęcony zamordowanym Polakom przez funkcjonariuszy policji niemieckiej w lipcu 1944 roku usytuowany na skarpie przy zalewie w Suchedniowie.

Bliżyn

- *Mogiła kaprala Sołtyka Feliksa Janasa żołnierza Świętokrzyskiego Zgrupowania Partyzanckiego AK „Ponury” II Zgrupowania „Robota” oraz jego sześćoosobowej rodziny, która znajduje się pomiędzy przystankiem kolejowym Sołtyków a cmentarzem w Mroczkowie.*
- *Mogiła zbiorowa masowych straceń w 1940 r., w lesie w miejscowości Zagórze „Brzask” przy drodze lokalnej.*
- *Mogiła rodziny Janasów i Dobrowolskich w Mroczkowie.*
- *Cmentarz radzieckich jeńców wojennych, 1941 – 1943, cmentarz położony jest w lesie, przy drodze w kierunku Świniej Góry, ok. 1 km od centrum Bliżyna.*
- *Grób Mariana Jandula żołnierza AK, w miejscowości Mroczków Kamionka, przy głównej drodze za cmentarzem parafialnym.*
- *Pojedynczy grób, brak danych, położony na skraju lasu w Kopciach, przy drodze prowadzącej w kierunku Świniej Góry.*
- *Pomnik ofiar II wojny światowej, pomnik upamiętniający śmierć więźniów w filii obozu koncentracyjnego Lublin (Majdanek) w latach 1943 – 1944, w Bliżynie. □ Pomnik upamiętniający miejsce bitwy oddziału mjra Hubala „Rogowy Słup” w Kopciach.*
- *Pomnik upamiętniający poległych w 1944 w Kopciach.*
- *Pomnik pamięci nieznanego ułana w Kucębowie.*
- *Pomnik pamięci poległych w walce 3 VIII 1943 r. partyzantów zgrupowania „Robot” w Sobótce.*
- *Pomnik pamięci poległych w dniach 3 – 4 VIII 1945 r. w okolicach Czerwonej Góry.*
- *Pomnik pamięci oddziałów partyzanckich „Nurta” w Wołowie.*
- *Pomnik pamięci Władysława „Oseta” Wasilewskiego Wołowie.*
- *Krzyże kamienne w Mroczkowie, Płaczkowie, Ubyszowie i Wołowie.*

Skarżysko Kościelne

- *Mogiła powstańcza z 1863 r. w Kierzu Niedźwiedzim.*
- *Pomnik ofiar egzekucji z 1943 r. na terenie kopalni żwiru „Karier” w Skarżysku Kościelnym.*
- *Kapliczka powstańcza, upamiętniająca walki powstańcze z 1863 r., w Grzybowej Górze.*
- *Pamiątkowa tablica z nazwiskami żołnierzy – legionistów pochodzących z ówczesnej gminy Skarżysko Kościelne oraz Obelisk upamiętniający 100 rocznicę pobytu Józefa Piłsudskiego w Majkowie.*

Łączna

- *Cmentarz Żołnierzy Wojska Polskiego poległych we wrześniu 1939 r. w Łącznej.*
- *Pomnik ku czci 16 mieszkańców Klonowa rozstrzelanych przez hitlerowców w dniu 2VII-1943 r. w Klonowie.*

3.5. Działalność na rzecz tradycji, historii, kultury i dziedzictwa na terenie powiatu

Działalnością na rzecz dziedzictwa na terenie Powiatu Skarżyskiego zajmują się między innymi: miejskie lub gminne ośrodki kultury, biblioteki, muzea, izby pamięci, tradycji lub regionalne, stowarzyszenia, fundacje, organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich, artyści zajmujący się sztuką ludową oraz zespoły folklorystyczne. Na terenie powiatu nie działają społeczni opiekunowie zabytków.

Również Starostwo Powiatowe wpisuje się w te działania. W ramach współpracy pomiędzy Powiatem Skarżyskim a Kołami Gospodyń i Gospodarzy Wiejskich oraz Zespołami Pieśni i Tańca powstał album „Regionalne Specjały Powiatu Skarżyskiego”. Album stanowi swojego rodzaju wizytówkę dziedzictwa kulturowego regionu świętokrzyskiego, ale jest także zbiorem potraw, z których wiele nawiązuje do tradycji powiatu. Członkowie grup folklorystycznych działający na terenie powiatu, poprzez kultywowanie obrzędów i zwyczajów naszych przodków, pomagają wychowywać przyszłe pokolenia w duchu tradycji i kultury regionalnej. Wspomniana publikacja również może pełnić rolę narzędzia w krzewieniu lokalnych tradycji wśród młodego pokolenia. Powiat Skarżyski wydał ponadto takie publikacje jak: „Mała Ojczyzna powiat skarżyski”, „Piękne, rzadkie i chronione” – seria VI tomów, „Powiat Skarżyski oczami mieszkańców”, „Skarżyski – powiat z EKO-widokami”, „Barwy i Kształty Ziemi Skarżyskiej”, „Pieszko i rowerem po Powiecie Skarżyskim”, „Powiat Skarżyski – miejsca cenne przyrodniczo i historycznie”.

W latach 2022 – 2023 Powiat Skarżyski przeprowadził w dwóch etapach modernizację infrastruktury na zbiorowej mogile Polaków pomordowanych na Brzasku w 1940 roku. Zadanie to realizowane było przy udziale środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pozyskanych w programie „Groby i cmentarze wojenne w kraju”. W ramach I etapu wykonano:

- częściowe odwodnienie terenu,
- remont schodów terenowych z płyt granitowych,
- rozebranie nawierzchni z kostki betonowej i ponowne położenie nawierzchni z kamienia naturalnego (płyt granitowych),
 - umocnienie i wyprofilowanie skarpy oraz plantowanie terenu i zasiew trawy,
 - wykonanie i montaż Ściany Pamięci wraz z nasadzeniem krzewów w betonowych donicach,
 - montaż urządzeń małej architektury.

W ramach II etapu wykonane zostały:

- remont ogrodu,
- aleja z granitu,

- utwardzono teren przy ogrodzeniu,
- doposażono teren o małą architekturę,
- umieszczono tablicę informacyjną inwestycji.

Całkowita wartość modernizacji wyniosła 595 831,31 zł, w tym 450 000,00 zł pochodzących z programu „Groby i cmentarze wojenne w kraju” oraz 145 831,31 zł środków własnych Powiatu Skarżyskiego.

W 2022 roku na wniosek Stowarzyszenia „Nasze Dziedzictwo”, złożony zgodnie z Uchwałą Nr 242/XXXIV/2017 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie zmiany uchwały Nr 184/XXVI/2016 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 20 października 2016r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na terenie Powiatu Skarżyskiego, udzielona została dotacja z budżetu Powiatu Skarżyskiego na rok 2022 w wysokości 20.000 zł na wykonanie prac konserwatorskich przy Żeliwnym pomniku nagrobnym Rodziny Witwickich wpisanym do rejestru zabytków przy Cmentarzu Parafialnym Św. Józefa znajdującym się przy ul. Cmentarnej w Skarżysku-Kamiennej (działka nr 22), nr. rejestru 165/B z dnia 25.08.2009r.

Miasto i Gmina Skarżysko-Kamienna

Miejskie Centrum Kultury im. Leopolda Staffa w Skarżysku – Kamiennym prowadzi działalność, która ma na celu rozwój i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców, jak również upowszechnianie i promocję kultury lokalnej w kraju i poza jego granicami. Centrum realizuje zadania polegające na organizowaniu różnorodnych form edukacji i wychowania przez sztukę. Organizuje też i stwarza warunki działalności amatorskiego ruchu artystycznego, kół i klubów zainteresowań, sekcji, zespołów i innych. Oprócz organizowania spektakli, koncertów itp. prowadzi także działalność wydawniczą i promocyjną.

Działalność wspierająca dziedzictwo niematerialne prowadzi Zespół Pieśni i Tańca Skarżysko oraz Klub Skarżyskich Twórców „SKART”. Do artystów nagradzanych za działalność na rzecz dziedzictwa kultury i sztuki należą Państwo Lucyna i Andrzej Kozłowski. Pani Lucyna jest wycinankarką ludową, związaną z regionem świętokrzyskim. Artystka swoją twórczość artystyczną rozpoczęła od rzeźbiarstwa i malarstwa, jednakże największe sukcesy Pani Lucyna odniosła w wycinankarstwie, sztuce która kiedyś była powszechna, a dzisiaj jest już znacznie rzadziej spotykana. Źródłem inspiracji jest dzika przyroda Gór Świętokrzyskich. Artystka stara się wypracować własny, oryginalny styl i wzornictwo. Prace Pana Andrzeja Kozłowskiego znajdują się w zbiorach muzeów polskich: Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum Wsi Kieleckiej, Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach.

Oprócz Państwa Kozłowskich przy MCK w Skarżysku – Kamiennej, działalnością artystyczną na rzecz dziedzictwa kulturowego zajmuje się także Pani Alina Krupa, która tworzy koronki i Pani Halina Miernik, poprzez rękodzieło, wyszywanie i specjalizacje w hafcie krzyżowym. Artystka zdobyła prestiżową nagrodę „Złota Igła”. Z kolei malarstwem

zajmują się: Pani Lidia Cieślik i Pani Iwona Półtorak oraz Panowie Mirosław Madej, Roman Kornecki i Ryszard Rosiński. Ponadto Pan Łucjan Łobuda jest rzeźbiarzem a Pan Bogusław Jelonek oprócz malarstwa pasjonuje się również fotografią, np. pejzaży świętokrzyskich.

Przy skarżyskim MCK działa także Grupa Literacka „Wiklina”, którą kieruje Pani Elżbieta Jach. Grupa liczy 21 osób ze Skarżyska oraz okolic, są wśród nich skarżyscy poeci, prozaicy i inni artyści. „Wiklina” działa już od ponad 30 lat organizując wieczory poetyckie, promocje książek i spotkania autorskie. Członkowie grupy biorą udział i odnoszą sukcesy w konkursach organizowanych na terenie całego kraju.

Na terenie **Skarżyska – Kamiennej** funkcjonują 4 biblioteki: Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. ks. Włodzimierza Sedlaka filia nr 1 na ul. Towarowej 20, filia nr 2 na ul. Sezamkowej 23, filia nr 3 na ul. Słowackiego 25 i filia nr 4 na ul. Sportowej 30. Powyższe biblioteki pełnią ważną rolę kulturotwórczą, która polega między innymi na organizowaniu konkursów wiedzy literackiej, zajęć literackich i plastycznych, wystaw i spotkań autorskich, konferencji, prezentacji lub dyskusji panelowych.

Działalnością na rzecz historii, tradycji, kultury i dziedzictwa regionalnego zajmuje się między innymi Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Skarżysku – Kamiennej. Powstało ono w 2007 roku jako wyraz aspiracji miejscowego środowiska i miłośników historii do ujęcia w pewne ramy organizacyjne i skupienie w jednej organizacji pożytku publicznego, większości działań mających na celu promowanie historii miasta i regionu.

Miasto i Gmina Suchedniów

Suchedniowski Ośrodek Kultury „Kuźnica” to placówka, która umożliwia mieszkańcom realizowanie swoich zainteresowań kulturalnych w dziedzinach: teatru, recytacji, muzyki, tańca, kabaretu, plastyki, rekreacji, turystyki oraz fotografii. Ośrodek Kultury „Kuźnica” posiada 2 filie: Wiejski Dom Kultury w Mostkach oraz Centrum Kształceniowo Integracyjne w Michniowie. W Suchedniowskim Ośrodku Kultury „Kuźnica” w Suchedniowie funkcjonuje Izba Tradycji, która została wyposażona w ekspozyty wypożyczone z Muzeum Wsi Kieleckiej, będące uprzednio własnością Izby Tradycji znajdującej się w FUT-owskim „raczku” oraz inne ekspozyty związane z historyczną działalnością zespołów artystycznych SOK-u. W 2013 roku Izba Tradycji wzbogaciła się o cenny i ważny eksponat - suchedniowski „Sten” MKII nabyty od kolekcjonera. Izba Tradycji posiada również kąciki pamięci, które zostały poświęcone zmarłym znanym mieszkańcom Suchedniowa., np. byłemu proboszczowi Józefowi Wójcikowi, powieściopisarzowi oraz dziennikarzowi Stanisławowi Pająkowi, po którym pamiątki przekazała rodzina, jak również pisarzowi i rzeźbiarzowi Ryszardowi Miernikowi.

Miejsko – Gminna Biblioteka Publiczna im. Jana Pawła II w Suchedniowie prowadzi działalność kulturotwórczą w postaci wystaw tematycznych, konkursów, spotkań, wernisaży oraz imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym i patriotycznym.

W Gminie Suchedniów funkcjonuje Stowarzyszenie „Grupa Inicjatywna Pod Prąd”, które działa od 2016 roku. Do stowarzyszenia należą mieszkańcy i przyjaciele Suchedniowa. Celem stowarzyszenia jest inicjowanie, wspieranie i organizowanie różnorodnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju społeczności lokalnej, między innymi w obszarach takich jak:

społeczeństwo obywatelskie, kultura, sztuka, ochrona dziedzictwa kulturowego, narodowego i tradycji, tożsamość lokalna, ochrona dziedzictwa przyrodniczego, ochrona zdrowia i profilaktyka społeczna, turystyka i krajoznawstwo i inne. Stała działalność stowarzyszenia to dwa komplementarne przedsięwzięcia realizowane cyklicznie od 2016 roku, których celem jest odkrywanie i utrwalanie lokalnego dziedzictwa. Pierwsze z nich to popularno-naukowy cykl wydawniczy „Zeszyty Suchedniowskie. Historia”, drugim z nich jest ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja naukowa wpisana we wrześniowy program kolejnych edycji Europejskich Dni Dziedzictwa. II Edycja konferencji została uznana przez Narodowy Instytut Dziedzictwa za jedno z najciekawszych wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe w ramach 26.edycji Europejskich Dni Dziedzictwa 2018, a stowarzyszenie otrzymało wyróżnienie za aktywne działanie w obszarze popularyzacji wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego. Kolejnymi konferencje odbywały się corocznie. Ostatnia miała miejsce 14.09.2024 r. Była to VIII ogólnopolska, interdyscyplinarna konferencja naukowa „Marszruta dla dziedzictwa – na szlakach lokalnej kultury i spuścizny dziejów”. Od 2022 r. funkcjonuje nowy szlak turystyczny. 6 kilometrowa trasa biegnie przez teren miasta, a przygotowana została przez Fundację Triada w oparciu o 10 tablic z historią i archiwalnymi zdjęciami miejscowości. Szlak powstał z okazji 60. rocznicy uzyskania praw miejskich przez Suchedniów.

Na terenie Miasta i Gminy Suchedniów funkcjonuje również Fundacja „Pomnik – Mauzoleum w Michniowie”, która ma na celu popularyzację wiedzy na temat walki, heroizmu i męczeństwa mieszkańców Polskiej wsi i zbrodni dokonanych przez niemieckich, sowieckich i innych zbrodniarzy. Fundacja gromadzi informacje i dokumentuje wydarzenia z tamtych lat, w szczególności dotyczące Michniowa – symbolu wszystkich spacyfikowanych wsi. Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie w nowym budynku zostało otwarte dla zwiedzających 12 lipca 2021 roku przez Andrzeja Dudę, Prezydenta Rzeczypospolitej. Nowy budynek Mauzoleum został zaprojektowany przez pracownię artystyczną NIZIO International Design z Warszawy. Przypomina on wiejską chatę, pełną otwartych i zamkniętych segmentów. Na betonie, z którego jest zbudowany odbito drewniane deski, by jeszcze bardziej symbolicznie upodobnić ściany do drewnianych stodół, do których najczęściej spędzano mieszkańców wsi w trakcie pacyfikacji. Nocą oświetlone przestrzenie przypominają o płonących miejscowościach. To ogromny monumentalny budynek. Jego przestrzeń wystawiennicza przypomina nadpalone drewno. Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie w 2016 roku znalazło się w zestawieniu 12 najbardziej oczekiwanych realizacji architektonicznych z całego świata – obok rozbudowy londyńskiej galerii Tate Modern i San Francisco Museum of Modern Art.

Z kolei Stowarzyszenie „Michniowianie” zajmuje się między innymi angażowaniem dzieci i młodzieży w kultywowanie tradycji i obrzędów ludowych. Miasto i Gmina Suchedniów należy także do Stowarzyszenia Lokala Grupa Działania - Wokół Łysej Góry.

Kolejne Stowarzyszenie działające na terenie Miasta i Gminy Suchedniów to „Kuźniczy Krąg”. Powstało w 2012 roku i podejmuje współprace z Suchedniowskim Ośrodkiem Kultury „Kuźnicy”. Stowarzyszenie stawia przede wszystkim na działalność promującą historię

i kulturę ludową w suchedniowskim subregionie etnograficznym. Cyklicznie organizuje imprezy w tym zakresie, między innymi cykl wystawienniczy „Suchedniowskie Rody”, KAWKA – Konfrontacje Amatorskich Widowisk Kabaretowych, Suchedniowskie Święto Kaszy i przeglądy obrzędowości ludowej.

Suchedniowski Ośrodek Kultury "Kuźnica" w 2023 roku rozpoczął cykl imprez, organizowanych poza placówką. Było to "Święto Kruka" i "Święto Błota" od nazw dawnych wsi, będących obecnie ulicami Suchedniowa. W przygotowania zaangażowały się lokalne społeczności. Życie codzienne Suchedniowa przez kilka dekad fotografował Marian Musiał (1916– 2001). Suchedniowski artysta prowadził od 1947 roku przez 50 lat jedyny w Suchedniowie zakład fotograficzny. Fotografie przedstawiają niemal wszystkie aspekty lokalnego życia : szkoły, zakłady pracy, opiekę zdrowotną, handel, rozrywkę itp. Zdigitalizowane fotografie Mariana Musiała znajdują się na stronie Wirtualnego Muzeum Fotografii. W 2019 roku wydano album SUCHEDNIÓW. ZMIENNE STAŁE. Są to zdigitalizowane, archiwalne fotografie wykonane przez Mariana Musiała z lat 1947-1997 oraz zdjęcia wykonane współcześnie, w okresie od kwietnia do listopada 2018 r przez fotografa Jana Andermana – wnuka ww. M. Musiała, stanowiące obraz życia społeczności współczesnego Suchedniowa w każdej z jego sfer.

Od 2022 r. funkcjonuje nowy szlak turystyczny. 6 kilometrowa trasa biegnie przez teren miasta, a przygotowana została przez Fundację Triada w oparciu o 10 tablic z historią i archiwalnymi zdjęciami miejscowości. Szlak powstał z okazji 60. rocznicy uzyskania praw miejskich przez Suchedniów.

Rodzina Państwa Zegadłów jest rodziną artystów ludowych o długiej tradycji. Gospodarzem galerii w Berezowie 76d jest obecnie Eugeniusz Zegadło lecz w galerii można również zobaczyć dzieła Jego ojca Adama i brata Henryka. Rzeźby Eugeniusza Zegadły często nawiązują do tematyki biblijnej, jego twórczość wyróżnia umiejętność przekazywania całej historii w jednej rzeźbie.

Galeria Podwórko w Suchedniowie prezentuje twórczość 3 pokoleń rodziny Mierników. Miejsce powstało w latach 90' z inicjatywy Ryszarda Miernika – artysty pióra i dłuta. Wcześniej drewniane figurki w wolnych chwilach wykonywał jego ojciec – Józef. „Podwórko” jest miejscem ciągłego procesu tworzeni i transformacji. Od 2003 roku działalność galerii kontynuuje Zbigniew Miernik – syn Ryszarda. Instalacje rzeźbiarskie i malarstwo to jego dwa żywioły. Tworzy również wielkogabarytowe instalacje rzeźbiarskie w nurcie recycling art.

Suchedniów i okolice od drugiej połowy XX wieku, to również znany w Polsce ośrodek zabawkarski. Od ponad 30 lat Włodzimierz Ciszek, artysta ludowy i rzeźbiarz wytwarza zabawki ludowe z drewna kontynuując tradycje rodzinne. Ojciec artysty Stanisław Ciszek (1925–2002) także był rzeźbiarzem – zabawkarzem. Zabawki są oparte na tradycyjnych kształtach i wzorach, są to: konie na biegunach, taczki, wózki, kołyski, karetki z konikami, koniki na kółkach, poruszające się na kijku karuzelki, klepoki - wszystkie pomalowane na żywe kolory i zdobione. Artysta oprócz wykonywania tradycyjnych zabawek z drewna również rzeźbi. Jest członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych, a jego prace znajdują się w Muzeum Zabawek i Zabawy, muzeach etnograficznych i skansenach.

Na terenie Gminy Suchedniów w Wiejskim Domu Kultury w Mostkach funkcjonuje także regionalny zespół pieśni i tańca „Skokotliwi”. Zespół gromadzi i odtwarza najstarsze pieśni i tańce, głównie regionu świętokrzyskiego, ze szczególnym pietyzmem podchodząc również do obrzędów ludowych, mając w swoim dorobku cały rok obrzędowy. Grupa powstała w latach 80-tych XX wieku z inicjatywy Koła Gospodyń Wiejskich w Mostkach.

Zespół stale współpracuje z Wojewódzkim Domem Kultury w Kielcach, Muzeum Wsi Kieleckiej oraz Powiatem Skarżyskim.

Zespół ludowy „Michniowianie” funkcjonuje przy Kole Gospodyń Wiejskich w Michniowie od 2013 roku. Jego siedzibą jest Centrum Kształceniowo – Integracyjne w Michniowie. Członkinie i członkowie zespołu kultywują tradycje i obrzędy, wykonują pieśni ludowe, uświetniają imprezy gminne, powiatowe i wojewódzkie do których należą: dożynki, festyny, jarmarki i inne. „Michniowianie” chętnie biorą udział w różnego rodzaju twórczości ludowej, przedstawiając zarówno obrzędy jak i pieśni regionalne. W 2017 roku zespół zajął I miejsce w XI Ogólnopolskiej Folkloriadzie Jurajskiej w Poraju w kategorii zespoły obrzędowe.

Najważniejsze publikacje wydane w Gminie Suchedniów o tematyce historycznej: „Zeszyty Suchedniowskie. Historia”, „Suchedniów. Monografia historyczna miasta i gminy”, „Przełomowe życie. Wspomnienia Janusza Trzebińskiego”, „Wydarzenia miejsca spotkania. 55 lat Miasta Suchedniowa” i „Leksykon Suchedniowa”, „Dworek z Suchedniowa, koleje losu” autorstwa Łukasza Wołczyka, „Architektura drewniana Suchedniowa” – grafiki autorstwa Jana Spółczyńskiego wydane w formie książeczki z pocztówkami.

Gmina Bliżyn

Dziedzictwo niematerialne na terenie Gminy Bliżyn zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez dawne rzemiosła (garncarstwo i tkactwo), obrzędowość i tradycje związane ze świętami katolickimi oraz tradycję patriotyczną.

W Gminie Bliżyn żywe są tradycje rzemieślnicze i rękodzielnicze. Ośrodkiem garncarstwa jest Rędocin, gdzie dawną technologią garncarską, wyrabiane są: misy, dzbany, garnki i dwojaki, które posiadają tradycyjne formy i charakterystyczne zdobienia. Garncarstwem zajmują się m.in.: Wiesław Rokita, Jarosław Rodak i Jan Kwapisz. Twórcy ludowi z terenu Gminy Bliżyn biorą udział w wystawach, konkursach, posiadają liczne osiągnięcia i nagrody za zasługi dla kultury ludowej.

W Bliżynie funkcjonuje prywatne Muzeum Dawnej Wsi prowadzone przez Urszulę Wolską, w którym można zobaczyć zbiory związane z dawną wsią oraz tkactwem. Ekspozycje związane z życiem i pracą dawnej wsi zgromadzone są również w Izbach Regionalnych przy szkołach podstawowych w Sorbinie i Odrowążku.

Tradycje katolickie kultywowane są przez kościoły parafialne oraz koła przy nich utworzone, a także przez mieszkańców gminy. Obrzędowość kościelna oznacza uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną.

Gmina Bliżyn jest organizatorem wielu wydarzeń dedykowanych mieszkańcom gminy oraz turystom. Największą imprezą plenerową jest organizowana w czerwcu „Przystań Bliżyn”, która promuje najcenniejsze walory regionu, rękodzieło i tradycje ludowe, a na scenie muzycznej prezentują się zespoły ludowe oraz artyści i zespoły polskiej sceny muzycznej. Jednym z elementów wydarzenia jest widowisko „Noc Świętojańska” odbywające się nad Zalewem Bliżyn. Gmina Bliżyn organizuje także „Piknik Kawaleryjski” na Świniej Górze będący wydarzeniem upamiętniającym bitwę stoczoną 1 kwietnia 1940 roku pod Rogowym Słupem koło gajówki Rosochy, pomiędzy Oddziałem Wydzielonym Wojska Polskiego dowodzonym przez majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, a oddziałami niemieckimi. Podczas Pikniku odbywa się inscenizacja bitwy z udziałem ułanów z Kieleckiego Ochotniczego Szwadronu Kawalerii 13 Pułku Ułanów Wileńskich, grup rekonstrukcyjnych oraz miejscowej ludności, a także pokaz musztry i władania szablą. Corocznie odbywają się również uroczystości patriotyczne upamiętniające rocznicę mordu dokonanego przez UB na Marianie Jandule (żołnierzu Armii Krajowej), rocznicę pacyfikacji rodzin Janasów i Dobrowolskich dokonanej przez Niemców, a także poległych w walce partyzantów ze zgrupowania „Robota” Zygmunta i Stefana Majewskich. W rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja na placu Broel-Platerów w Bliżynie uczestnicy tańczą poloneza, w korowodzie którego idą grupy taneczne z Gminnego Ośrodka Kultury, dziecięcy zespół „Bliżyńska Gromada”, grupa teatralna, ale także przedstawiciele władz samorządowych, radni oraz mieszkańcy gminy. Rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości – „Narodowe Święto Niepodległości” rozpoczyna się mszą świętą, a następnie kontynuuje przemarszem z udziałem pocztów sztandarowych Gminy Bliżyn, strażaków i szkół, władz samorządowych gminy oraz mieszkańców pod Pomnik Ofiar II Wojny Światowej i wspólnym śpiewaniem hymnu państwowego.

Gminny Ośrodek Kultury „Zameczek” w Bliżynie, stanowi jednostkę kulturotwórczą, a także chroniącą dziedzictwo gminy. W ośrodku prowadzone są zajęcia stałe plastyczne, teatralne, muzyczne i ruchowe dla wszystkich grup wiekowych. Ośrodek organizuje koncerty, warsztaty tematyczne, a także cykliczne spotkania w ramach Studia Dobrego Smaku czy rękodzielnicze „Kuferek”. Odbywają się konkursy plastyczne i recytatorskie, turnieje szachowe, wystawy twórczości, kiermasze, festyny rodzinne i integracyjne w sołectwach (z okazji Dnia Dziecka, zakończenia wakacji itp.) oraz inicjatywy sezonowe np. grzybobranie. Organizowane są także wycieczki, wyjazdy do kina i teatru.

Gminny Ośrodek Kultury wspiera działalność zespołów ludowych, twórców i artystów ludowych, organizuje wyjazdy na przeglądy i konkursy. Przy GOK działają: Zespół Ludowy „Sobótka”, Zespół Ludowy „Kuźniczanki” oraz Zespół Pieśni i Tańca „Sorbin”, które posiadają w repertuarze piosenki związane z regionem świętokrzyskim, kolędy i pastorałki oraz pieśni patriotyczne. Zespół Pieśni i Tańca „Sorbin” w repertuarze posiada m.in. folklorystyczne widowisko "Dawne wesele", prezentujące obrzęd zaślubin na polskiej wsi sprzed 100 lat.

Działalność kulturotwórczą na terenie gminy prowadzi również Gminna Biblioteka Publiczna w Bliżynie oraz jej filia w Mroczkowie. Biblioteka prowadzi działalność edukacyjną, kulturalną, organizowane są: lekcje biblioteczne, wystawy tematyczne, konkursy, zajęcia czytelnicze, spotkania wakacyjne w bibliotece.

Gmina Bliżyn należy do Lokalnej Grupy Działania „U Źródeł”. Grupa ta została powołana w celu stymulowania oddolnych inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Z jej inicjatywy powstał m.in. projekt turystyczny „Piekielny Szlak” (wiodący przez 9 gmin - członków Lokalnej Grupy Działania). Jest to oznakowany szlak turystyczny wraz z infrastrukturą rekreacyjną i wypoczynkową (altany, deszczochrony, tablice informacyjne i kierunkowskazy). Przez teren gminy Bliżyn przebiega szlak o długości ok. 27 km, wiodący przez Kucębów – rezerwat Świnia Góra – rezerwat Dalejów – Bliżyn – Drożdżów – Płaczków – Mroczków.

Gmina Skarżysko Kościelne

Gminny Ośrodek Kultury w Skarżysku Kościelnym skupia życie kulturalne, społeczne i sportowe lokalnej ludności. Prowadzone są w nim zajęcia dla dzieci, młodzieży, dorosłych jak i seniorów. Na terenie gminy znajduje się Gminna Biblioteka Publiczna. Do podstawowych zadań biblioteki należy rozwój i zaspokajanie potrzeb czytelniczych, edukacyjnych i informacyjnych, upowszechnianie wiedzy i nauki a także rozwój kultury.

W gminie funkcjonuje izba regionalna Państwa Jach. Elżbieta i Włodzimierz Jach stworzyli „Spichlerz regionalny” oraz Mini Galerię Rękodzieła „Stryzek” w Skarżysku Kościelnym. Małżeństwo gromadzi od lat przedmioty, które są związane z tradycjami powiatu skarżyskiego. Wspomniana działalność stała się inspiracją do stworzenia izby regionalnej, gdzie w tradycyjnej scenerii wsi świętokrzyskiej wyeksponowane zostały przedmioty codziennego użytku, gospodarstwa domowego, narzędzia pracy oraz odzież. Oprócz zbiorów zwiedzającym proponowane są lekcje, których tematy dotyczą na przykład wyposażenia tradycyjnej chałupy wiejskiej lub tradycyjnych ozdób wiejskich wnętrz. Na lekcjach zwiedzający mogą dowiedzieć się również o tradycjach i obyczajach wsi polskiej, dawnych zabawach dzieci, czy gwarze.

W gminie funkcjonuje 17 stowarzyszeń w tym „Stowarzyszenie na rzecz odnowy zabytków Parafii Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym”. Stowarzyszenie wśród swoich celów posiada między innymi działalność na rzecz odnowy kościoła i innych zabytków sakralnych na terenie parafii Skarżysko Kościelne. Stowarzyszenie ma na celu także współpracę kulturalną z instytucjami, organizacjami, ośrodkami i osobami fizycznymi zainteresowanymi problematyką sztuki sakralnej, inicjuje programy i projekty promujące i wspomagające działalność na rzecz rozwoju kulturowego i społecznego parafii oraz w ramach swojej działalności pozyskuje fundusze na realizację celów statutowych.

W gminie Skarżysko Kościelne działają 3 Koła Gospodyń Wiejskich: KGW w Skarżysku Kościelnym, KGW „Kierzanki” w Kierzu Niedźwiedzim oraz KWG „Polanki” w Lipowym Polu. Koła mają na celu integrację i aktywizację mieszkańców wsi na rzecz poprawy życia na wsi, kultywowanie tradycji regionalnych, dbanie o miejsca pamięci oraz rozwój kultury ludowej. Koła zajmują się także organizowaniem imprez lokalnych, konkursów, warsztatów kulinarnych, zabaw lub spotkań integracyjno – kulturalnych.

Działalność kół przyczynia się do promocji gminy.

W gminie funkcjonują 2 zespoły folklorystyczne: Dziecięcy Zespół Ludowy „Niedźwiadki” i „Kierzanki”. Zespoły składające się między innymi z utalentowanych muzycznie uczniów wykonują utwory i pieśni związane z regionem, propagują kulturę regionalną, uczestniczą w przeglądach dziecięcych zespołów ludowych oraz wielu innych uroczystościach.

Najważniejsze publikacje wydane w Gminie Skarżysko Kościelne: „Gmina Skarżysko Kościelne w obiektywie” – wydane przez Stowarzyszenie Lipowa Polana.

Gmina Łączna

W Gminie Łączna funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna w Łącznej. Działalność Gminnej Biblioteki Publicznej ma na celu jednoczenie i aktywizowanie lokalnej społeczności poprzez organizację imprez kulturalno – rozrywkowych a także prowadzenie zajęć różnego rodzaju.

Na terenie gminy działa 5 Kół Gospodyń Wiejskich tj. w: Łącznej, Osełkowie, Goździe, Zaleziance i Zagórze. Wnoszą one znaczący dorobek w działalność na rzecz ochrony dóbr kultury lokalnej pod względem obrzędowym i muzycznym. Zarówno KGW jak i zespoły artystyczne oprócz występów kulturowo – folklorystycznych, biorą także udział w dożynkach, imprezach miejscowych, gminnych oraz powiatowych.

Do twórców ludowych, którzy tworzą na terenie Gminy Łączna należą:

Krzysztof Jasiński - głównie tworzy rzeźby ludowe (drewniane). Twórczość artysty nawiązuje do motywów czarownic świętokrzyskich, diabłów, rzeźb świętych i innego typu prac o charakterze folklorystycznym. Marek Fąfara również jest twórcą ludowym, który tworzy rzeźby ludowe. Wystawę rzeźb artysty prezentował między innymi Gminny Ośrodek Kultury „Zameczek” w Bliżynie. Jerzy Łakomicz wykonuje ludowe zabawki drewniane, prace artysty były prezentowane między innymi na wystawach Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach. Anna Tokarczyk, która mieszka i tworzy w Łącznej, od wielu lat propaguje rękodzieło artystyczne i ludowe. Artystka zajmuje się tkactwem artystycznym, ale tworzy również unikatowe pisanki i biżuterię.

Gmina Łączna jest członkiem Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania – Wokół Łysej Góry w Bielinach. Jego celem jest m.in. rozwój obszarów wiejskich, rozwój produktów regionalnych i turystyki. Na terenie Gminy funkcjonują także: Stowarzyszenie Rozwoju Społecznego „Zalezianka” oraz Stowarzyszenie „Łączna nas łączy”.

3.6. Parki krajobrazowe, pomniki przyrody i szlaki turystyczne

Krajobraz przyrodniczo – kulturowy również zawiera wartości zabytkowe. Zalicza się do niego twory przyrodnicze wykonane przez człowieka, takie jak parki, ogrody czy aleje.

Najcenniejsze są z nich zostają wpisane do rejestru zabytków. Wpisane do rejestru mogą być też samodzielne twory przyrody, jak drzewa, głązy itp., które można ustanowić jako pomniki przyrody. Większe obszary przyrody z kolei mogą być chronione jako rezerваты, natomiast w połączeniu z walorami jako parki krajobrazowe. Na terenie Powiatu Skarżyskiego występują

indywidualne formy ochrony przyrody funkcjonujące w ramach Wielkoprzestrzennego Systemu Obszarów Chronionych.

Parki narodowe

Świętokrzyski Park Narodowy ŚPN wraz z otuliną występuje tylko w niewielkim fragmencie w granicach Powiatu Skarżyskiego, pomiędzy miejscowościami: Klonów i Zagórze. Park ten został utworzony na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 roku. Położony jest w centralnej części Gór Świętokrzyskich i obejmuje: pasmo Łysogór (z najwyższym szczytem Łysicą – 612 m n.p.m. i Łysą Górą – 595 m n.p.m.), część Pasma Klonowskiego (z górami Psarską i Miejską), Doliny Wilkowskiej i Doliny Dębniańskiej, a także trzy enklawy – Górę Chełmową, Las Serwis i Skarpę Zapusty (od 1996 roku). Powierzchnia zajmowana w gminie Łączna – 526 ha.

Suchedniowsko-Oblęgarski Park Krajobrazowy położony jest na zachód od drogi krajowej nr 7 i w obszarze Powiatu obejmuje gminy: Bliżyn, Suchedniów oraz północnozachodni fragment gminy Łączna. Park ten obejmuje ochroną unikatowe zasoby przyrodnicze rejonu świętokrzyskiego oraz liczne obiekty Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. W części zachodniej parku rozciąga się Pasma Oblęgarskie z najwyższym wzniesieniem Górą Siniewką (444 m n.p.m.). Część wschodnią stanowi zwarty kompleks naturalnych lasów mieszanych Puszczy Świętokrzyskiej. Suchedniowską część parku w 93,2% zajmują lasy, a grunty orne 3,2%, natomiast w oblęgorskiej części 59,7% powierzchni stanowią lasy, a grunty orne 29,9%. W strefie ochronnej przeważają grunty orne i użytki zielone, a lasy zajmują jedynie 10%. Występują tu prawie wszystkie gatunki drzew i krzewów Niżu Polskiego. Drzewostany są przeważnie mieszane z sosną i jodłą. Osobliwością jest modrzew polski. Powierzchnia zajmowana w gminach: Suchedniów – 2 263 ha, Bliżyn – 6 359 ha, Łączna – 2 232 ha.

Sieradowicki Park Krajobrazowy położony jest w północnej części Gór Świętokrzyskich, pomiędzy Doliną rzeki Kamiennej a Doliną Bodzentyńską. Obejmuje on w granicach Powiatu Skarżyskiego południowo-wschodni fragment gminy Suchedniów i niewielki północny fragment gminy Łączna. Park obejmuje zwarty kompleks północnowschodniego fragmentu Puszczy Świętokrzyskiej. Przeważają tu lasy mieszane świeże oraz lasy mieszane z udziałem jodły i modrzewia. Wyjątkowym bogactwem odznacza się runo leśne, w którym występują gatunki objęte ochroną prawną. Powierzchnia zajmowana w gminie Suchedniów – 1 360 ha.

Obszary Chronionego Krajobrazu

Podkielecki Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje tereny otaczające Kielce od północy i od wschodu. Jego granica przebiega w południowej części Powiatu Skarżyskiego. Obszar ten obejmuje ochroną zbiorowiska lasów liściastych, świeże bory sosnowe i bory mieszane z udziałem jodły, występujące w Paśmie Klonowskim. Powierzchnia zajmowana w gminie Suchedniów – ok. 110 ha. Łączna (ok. 1 689 ha)

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej zajmuje powierzchnię ogółem 72 634 ha i obejmuje część Puszczy Iłżeckiej oraz dorzecza Kamiennej. Leży w północno-zachodniej części Powiatu Skarżyskiego i w jego granicach obejmuje gminy: Suchedniów (1 822ha) i Skarżysko Kościelne (2 162 ha). Obszar ten posiada silnie zróżnicowaną i bogatą roślinność. Na tym terenie znajduje się Rezerwat Archeologiczny „Rydno”. W dolinie Kamiennej występuje bogactwo fauny reprezentowanej przez jaszczurkę zwinkę, padalca, żmiję zygzakowatą, zaskrońca, zająca, lisa, sarnę, a w ujściowym odcinku wydrę. Wśród ptactwa można spotkać między innymi: bażanta, bociana czarnego, czajkę, czyża, dzięcioła zielono-siwego. **Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej** charakteryzuje się też bogatą szatą roślinną. W drzewostanach Lasów Iłżeckich na granicy województw Mazowieckiego i Świętokrzyskiego, można spotkać liczne rzadkie i chronione gatunki roślin, pomimo tego, że lasy te są w większości pochodzenia antropogenicznego,

Suchedniowsko-Oblęgarski Obszar Chronionego Krajobrazu (S-OOChk) położony na terenie otuliny Suchedniowsko-Oblęgarskiego Parku Krajobrazowego, zajmuje powierzchnię 27 514 ha obejmując części gmin w tym z Powiatu Skarżyskiego: Bliżyn (2 551 ha), Łączna (913 ha), Suchedniów (1 093 ha,) i miasta Skarżysko-Kamienna (267 ha). Obejmuje on głównie dosyć mocno zamieszkane tereny rolnicze oraz tereny leśne, na których spotkać można liczne pomniki przyrody, użytki ekologiczne oraz zabytki sakralne i świeckie. Dużą rolę naukową i kulturową mają także obiekty Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

Sieradowicki Obszar Chronionego Krajobrazu położony na terenie otuliny Sieradowickiego Parku Krajobrazowego, zajmuje powierzchnię 15 893 ha obejmując części gmin: Bodzentyn (3655 ha), Pawłów (8278 ha), Suchedniów (840 ha), Wąchock (3059 ha) i miasta Starachowice (61 ha). Są to głównie tereny rolnicze i zurbanizowane. Lasy zajmujące ok. 10,5% obszaru otuliny charakteryzuje znaczne zróżnicowanie siedlisk, wieku i składu gatunkowego drzewostanów. Licznie występują formy ochrony w postaci pomników przyrody ożywionej (lipy, dęby i modrzewie) i nieożywionej (naturalne wychodnie skał), użytki ekologiczne i stanowiska dokumentacyjne. Na terenie SOChK licznie występują zabytkowe obiekty dziedzictwa kulturowego takie jak: stanowiska archeologiczne związane z działalnością starożytnego górnictwa i dymarkowego hutnictwa żelaza (od I w p.n.e. do IV w n.e.) czy sięgające okresu średniowiecznego XII wieczny Zespół Klasztorny Opactwa Cystersów w Wąchocku oraz ruiny zamku Biskupów Krakowskich z XIV wieku w Bodzentynie.

Konecko-Łopuszniański Obszar Chronionego Krajobrazu ma powierzchnię 98 287 ha, w jego skład wchodzi obszary gmin: Radoszyce, Ruda Maleniecka, Smyków oraz część obszarów gmin: Bliżyn - 4 797 ha, Końskie, Krasocin, Małogoszcz, Mniów, Łopuszno, Słupia Konecka, Piekoszów, Strawczyn i Stąporków. Obszar utworzono w celu ochrony wód podziemnych i powierzchniowych. Spełnia także rolę klimatotwórczą i Aero sanitarną – poprawiając jakość powietrza atmosferycznego. Blisko połowę jego powierzchni zajmują naturalne kompleksy leśne. Do największych należą: Lasy Koneckie i Lasy Radoszyckie. W drzewostanie przeważają jodły i sosny. Występują tu także dęby, buki, graby i świerki. Na północy i północnym wschodzie

obszaru występują siedliska borowe. Szczyty wydm i luźne piaski porośnięte są suchymi sosnowymi borami chrobotkowymi. W dolinach rzecznych spotykane są łągi z jesionami i olszą. W części południowej kompleksy leśne są mniejsze i poroździelane łąkami, torfowiskami i wrzosowiskami. Na południu i w części środkowej obszaru występują wilgotne łąki, a także obszary torfowisk niskich i przejściowych. Konecko-Łopuszański OChK wyróżnia także szczególnie bogata fauna, z liczną populacją zwierząt łownych (łoś, jelenia, dzika, sarny), jak również liczne miejsca lęgowe i ostoje ptactwa w tym takich gatunków rzadkich jak bocian czarny czy łabędź niemy.

Obszary Natura 2000

Dolina Czarnej (PLH 260015) – obejmujący obszar 5780,6 ha. Ostoja obejmuje dolinę Czarnej Koneckiej (Malenieckiej) od źródeł do ujścia, z kilkoma dopływami i z przylegającymi do niej kompleksami łąk i stawów, oraz lasami. Obszar źródłowy pokryty jest lasami, z przewagą borów mieszanych i grądów. Tereny w wielu miejscach są podmokłe (zarastające śródleśne łąki, torfowiska). W środkowym odcinku dominują bory sosnowe. Łąki i mokradła zajmują niewielkie powierzchnie w górnym i znacznie większe w środkowym i dolnym biegu rzeki. Rzeka na przeważającej długości zachowała naturalny charakter koryta i doliny (rzeka wyżynna).

Dolina Krasnej (PLH260001) – obszar obejmuje naturalną, silnie zabagnioną dolinę rzeki Krasnej i jej dopływów. Teren znacznie zróżnicowany pod względem warunków geomorfologicznych i sposobu użytkowania gruntu. W znacznej części pokryty jest lasami (przewaga borów sosnowych), kompleksami wilgotnych łąk i torfowisk. Powierzchnia zajmowana w wynosi 2384,10 ha.

Lasy Skarżyskie (PLH260011) – obejmują obszar 2388,81. To obszar głównie leśny, zabezpieczający naturalne lasy bukowo-jodłowe o charakterze puszczańskim. W ukształtowaniu terenu przeważają wzgórza i pagórki poprzecinane dolinami strumieni oraz rozległe powierzchnie terenu równinnego i falistego. Przeważają utwory geologiczne pochodzenia polodowcowego, zalegające na podłożu piaskowca. Obszar zdominowany przez lasy (głównie wyżynny bór jodłowy, bór mieszany, uważany za zbiorowisko endemiczne Polski oraz żyzna buczyna karpacka stanowiąca ostoję dla wielu gatunków górskich). Na terenie ostoi mają swe obszary źródłowe rzeki: Oleśnica i Bernatka (dopływy Kamiennej) oraz liczne bezimienne ciek.

Lasy Suchedniowskie (PLH 260010) – Całkowita powierzchnia obszaru wynosi 19120,89 ha. Obszar obejmuje dwa pasma wzniesień - Płaskowyż Suchedniowski i Wzgórza Kołomańskie. Ostoja Lasy Suchedniowskie jest jednym z najlepiej zachowanych dużych kompleksów leśnych o charakterze puszczańskim na obszarze Polski Niżowej i Europy Środkowej. Łagodne pagórki i wzgórza Lasów Suchedniowskich porośnięte są lasami, zajmującymi łącznie około 90% powierzchni ostoi. Występuje tu dobrze zachowany starodrzew o naturalnym charakterze drzewostanów. Na terenie „Lasów Suchedniowskich” znajduje się główne skupisko modrzewia polskiego. W obniżeniach terenu zachowały się niewielkie płyty torfowisk i wilgotnych łąk. Na obszarze ostoi znajdują się tereny źródłowe rzek: Krasnej, Bobrzy i Kamionki.

Ostoja Barcza (PLH260025) – Całkowita powierzchnia obszaru wynosi 1523,48 ha i obejmuje zachodnią część pasma Klonowskiego Gór Świętokrzyskich, z wzniesieniami Barcza, Ostra i Czostek oraz położone w południowej części podmokłe łąki. Pasma górskie zbudowane jest z dolnodewońskich piaskowców i kwarcytów twardych i odpornych na wietrzenie, dolna część stoków pokryta jest lessem

Ostoja Sieradowicka (PLH260031) – obejmuje fragment Płaskowyżu Suchedniowskiego i fragment Pasma Sieradowickiego ze wzniesieniami : Kamień Michnowski i Góra Sieradowicka. Obszar stanowi rozległy kompleks leśny, wchodzący w skład „Puszczy Świętokrzyskiej”, porozidzielany strumieniami stanowiącymi dopływy rzeki Kamiennej. W dolinach wielu z nich tworzą się podmokłe łąki i torfowiska. Teren od wschodu obejmuje rzekę Żarnówkę wraz z licznymi dopływami: Lubianka, Szczebra, Świślina. Jej powierzchnia wynosi 7847,37 ha.

Uroczysko Pięty (PLH 260012) – powierzchnia wynosi 753,36 ha. Ostoja położona w naturalnym obniżeniu pomiędzy pasmami niewysokich wzniesień - Płaskowyżem Suchedniowskim i Garbu Gielniowskiego z tzw. Wzgórzami Niekłańsko - Bliżyńskimi. Podłoże stanowią głównie gleby bielicowe, częściowo glejowe. Miejscami występuje mniej przepuszczalne podłoże gliniaste. Mała przepuszczalność powoduje stałe wysokie zawilgocenie podłoża. Pofałdowanie i nachylenie terenu ku południowemu wschodowi zwiększa insolację i wpływa na mikroklimat. Występuje tu duże zróżnicowanie florystyczne i bogactwo fauny. Centralną część ostoi zajmują łąki świeże, wilgotne i mokre, przechodzące w szuwały, wysokie turzycowiska, olsy i zarośla łozowe na torfowisku niskim. Występują tu także fragmenty łągów olszowo-jesionowych, zbiorowiska borowe i lasy mieszane.

Łysogóry (PLH260002) – obszar o powierzchni 8081,27 ha obejmuje najwyższą część Gór Świętokrzyskich (fragment Świętokrzyskiego Parku Narodowego). Jest w ponad 95% pokryty lasem, w większości są to lasy jodłowo-bukowe. Mniej liczne są bory sosnowe i mieszane, z udziałem dębu. W niższych położeniach spotyka się grądy, a w miejscach o właściwych warunkach wodnych, bory i lasy bagienne, łągi, a także olsy. Na terenie ostoi znajdują się także małe enklawy łąk i pastwisk, bogate florystycznie górskie i niżowe murawy bliźniczkowe, murawy i zarośla kserotermiczne, a także nieliczne, w większości drobne, stałe i okresowe cieki i zbiorniki wodne. Stwierdzono tu ok. 800 gatunków roślin naczyniowych, zagrożonych, rzadkich i chronionych. Fauna bezkręgowców reprezentowana jest przez ponad 4000 stwierdzonych gatunków. Wiele z nich to unikatowe relikty lasów pierwotnych, tzw. „gatunki puszczańskie”.

Rezerwaty przyrody

Na obszarze Powiatu Skarżyskiego znajdują się 4 rezerwaty przyrody żywej: **Świnia Góra im. Stanisława Barańskiego, Dalejów, Ciehostowice, Bliżyn - Kopalnia Ludwik**, które najlepiej reprezentują wielogatunkowe i prawie naturalne lasy dawnej Puszczy Świętokrzyskiej.

„Świnia Góra” im dr inż. Stanisława Barańskiego - celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu leśnego z naturalnymi i charakterystycznymi dla regionu Gór Świętokrzyskich typami drzewostanów mieszanych, powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 50,57 ha.

„Dalejów” - celem ochrony jest zachowanie naturalnych wielogatunkowych drzewostanów z dużym udziałem modrzewia polskiego., powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 87,58 ha

„Ciechostowice” – celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu lasu mieszanego z udziałem modrzewia polskiego, występującego tu w różnych stadiach rozwoju, w skutek czego tworzyły się szczególnie korzystne warunki do badań naukowych, powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 6,84 ha.

„Bliżyn - Kopalnia Ludwik” - celem ochrony w rezerwacie jest zachowanie charakterystycznych dla Płaskowyżu Suchedniowskiego, zbliżonych do naturalnych, lasów bukowych oraz borów jodłowych, wraz z gatunkami roślin chronionych, w tym gatunków górskich, występujących na stanowiskach z widocznymi śladami pozyskania rud żelaza, rezerwat obejmuje grunty położone w Nadleśnictwie Suchedniów obręb leśnym Bliżyn, leśnictwie Świnia Góra, w skład rezerwatu wchodzi również wydzielenia liniowe mieszczące się w geometrycznych granicach rezerwatu.

W powiecie (na terenie gminy Skarżysko Kościelne) znajduje się unikatowy **rezerwat archeologiczny „Rydno”**, rozciągający się wzdłuż rzeki Kamiennej od północno-wschodniej części Skarżyska-Kamiennej aż po górę Św. Rocha pod Wąchockiem, obejmujący zespół głównie paleolitycznych osad przemysłowych oraz kopalnię hematytu.

Pomniki przyrody

W powiecie skarżyskim znajduje się wiele pomników przyrody:

1/ w gminie: Skarżysko-Kamienna 7 sztuk:

- *skały „Skalka Rejowska”, ul. Praga*
- *dęby szypułkowe 3 szt., ul. Łyżwy, działka nr 453/2, obręb Łyżwy*
- *dęby szypułkowe 2 szt., ul. Grota Roweckiego- Żytunia, dz. nr 85/1, o. Bzinek*
- *dąb szypułkowy, ul. Słoneczna, dz. nr 294/1, o. Rejów*
- *klon pospolity, ul. Wioślarska, dz. nr 61/9, o. Rejów*
- *dąb szypułkowy, ul. Kopernika, dz. nr 85/2, o. Borki*
- *dąb szypułkowy, ul. Torowa, dz. nr 322/1, o. Metalowiec*

2/ w gminie Suchedniów 10 sztuk:

- *modrzew polski, Nadleśnictwo Suchedniów, obręb Suchedniów, leśnictwo Rejów, oddział 125b*

-dąb szypułkowy „Obrozik”, Nadleśnictwo Suchedniów, obręb Suchedniów, leśnictwo Kruk, oddział 91a

- dęby 2 szt., Przy drodze Michniów Suchedniów, po zachodniej stronie drogi, ok.0,5 km od ostatnich zabudowań wsi Michniów w kierunku na północ. Nadleśnictwo Suchedniów, obręb Suchedniów, leśnictwo Kruk, oddział 181c (akt, 181a (gm)

- dąb szypułkowy Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Kleszczyny, oddział 197b (akt), 197f (gm.)

-dąb szypułkowy W pobliżu zabudowań pracowników Lasów Państwowych, przy granicy lasu. Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Rejów, oddział 83k (akt), 83g (gm.)

-dąb szypułkowy, przy ulicy Bodzentyńskiej, droga wojewódzka Suchedniów-Bodzentyn

-dąb szypułkowy , Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Rejów, oddział 150j

-dąb szypułkowy, działka nr ewid. 424, obr. Michniów, gm. Suchedniów

-Modrzew europejski, działka nr ewid. 6703, obr. Suchedniów, gm. Suchedniów

-Modrzew europejski, Rośnie na działce o numerze ewidencyjnym 6703, obr. Suchedniów, gm. Suchedniów.

3/ w gminie Bliżyn 20 sztuk:

-buk pospolity Około 1 km na N od drogi utwardzonej Bliżyn – Świnia Góra, ok. 11 km na WNW od Suchedniowa. Powiat skarżyski, Nadleśnictwo Suchedniów, leśnictwo Odrowążek, oddział 64 b

-skalki „Brama Piekielna” – W pobliżu drogi leśnej Bliżyn-Jastrzębia-Dalejów, ok. 1 km od leśniczówki Jastrzębia, na S zboczu wzniesienia. Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Jastrzębia, oddz. 153 a

-dąb szypułkowy „Na Stawidłach”, W pobliżu skraju lasu, ok. 1,5 km na ESE od wsi Kopcie, ok. 8,5 km na NNE od Samsonowa i ok. 15 km na WSW od Skarżyska Kamiennej. Powiat skarżyski, Nadleśnictwa Suchedniów, leśnictwo Odrowążek, oddział 67A f

-4 modrzewie polskie Nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna, leśnictwo Ciehostowice, oddział 133c, oddział 133b; w pobliżu drogi leśnej Mroczków – Ciehostowice

-jodła pospolita – Powiat skarżyski, Nadleśnictwa Suchedniów, leśnictwo Odrowążek, oddział 75 d, przy drodze prowadzącej ze Świniej Góry do Odrowążka, ok. 700 m od leśniczówki w Świniej Górze.

-buk pospolity Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Odrowążek, oddz. 75 c

-modrzew polski, Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Odrowążek, oddz. 75 c

-buk pospolity Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Odrowążek, oddz. 75 c

-buk pospolity Około 200m na północ od drogi utwardzonej Bliżyn – Świnia Góra, (na wysokości samotnego buka rosnącego po prawej stronie drogi). Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Odrowążek, oddz. 75 c

-klon jawor – W pobliżu leśniczówki na Świniej Górze, po zachodniej stronie drogi leśnej od leśniczówki do Bliżyna. Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Świnia Góra, oddz. 95 h

-modrzew europejski Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Świnia Góra, oddz. 116 m

-buk pospolity Nadleśnictwo Suchedniów, Leśnictwo Świnia Góra, oddz. 158 m

-dąb szypułkowy Przy modrzewiowym kościele św. Zofii w Bliżynie.

-dąb szypułkowy Przy drodze gminnej prowadzącej do lasu we wsi Wojtyniów

-skałka- Gostków ok.. 350 m od linii kolejowej Skarżysko - Końskie, 700 m od stacji kolejowej Bliżyn, za posesją Gostków Dolny nr 74, 75a

-skałka- Nad. Suchedniów ob.. Bliżyn, Leśnictwo Jastrzębia, poddz. 176 b,c,f. W lesie na NW zboczach wzniesienia przy drodze leśnej biegnącej z Wojtyniowa na płd., ok.. 2 km na płd. od mostu na rzece Kamiennej w Wojtyniowie

-2 dęby szypułkowe- Drzewa zlokalizowane na terenie Nadleśnictwa Suchedniów, Leśnictwo Dalejów, działka nr ewid. 10/1903 obręb Płaczków

-4 dęby szypułkowe „Dęby na Okolcu”- Drzewa rosną na terenie Nadleśnictwa Suchedniów, Leśnictwo Odrowążek, działka nr ewid. 182, obręb Kopcie

- modrzew europejski- Drzewo rośnie na terenie Nadleśnictwa Suchedniów, Leśnictwo Świnia Góra, działka nr ewid. 195 obręb Kopcie

- modrzew europejski- Drzewo rośnie na terenie Nadleśnictwa Skarżysko, Leśnictwo Ciechostowice, działka nr ewid. 133/1200 obręb Sobótka

4/ w gminie Łączna 4 sztuki:

-skałki „Klonowskie dok. na północnym zboczu Góry Bukowej, w jej grzbietowej części, ok. 400 m na NW od jej szczytu, przy szlaku turystycznym, ok. 1,2 km na NNE od wschodnich krańców wsi Klonów Działka ewidencyjna nr 573 położona w obrębie Klonów, gmina Łączna.

-modrzewie europejskie 2 szt. pozycja nr 36 w akcie Drzewa znajdują się w oddz. 66c Leśnictwa Barcza Nadleśnictwa Zagnańsk

-jodła pospolita Drzewo znajduje się na działce ewidencyjnej nr 12/1200 położonej w obrębie Klonów, gmina Łączna

.- cis pospolity- W pobliżu nasypu dawnej kolejki leśnej po jego prawej stronie, w zwartym kompleksie leśnym. Znajduje się w oddz. 58d Leśnictwa Osieczno, Nadleśnictwo Suchedniów

5/ w gminie Skarżysko Kościelne 10 sztuk:

- skałka na ptn.-zach. Zboczu wzniesienia leżącego na N od Parszowa, powyżej drogi trawersującej zbocze, blisko (40 m na N) linii oddziałowej

- **skałki** ok.. 1 km na NNE od wschodniego krańca wsi Pleśniówka
- **Bloki skalne 4 szt** ok. 1 km na NW od wschodniego krańca wsi Pleśniówka, w partii szczytowej wzniesienia położonego na N od Parszowa
- dąb szypułkowy** na posesji Staffa 37
- dąb szypułkowy** na zachodniej stronie stoku wznoszącego się pod kątem ok.. 45o, w odległości ok.. 2km od mostu na rzece Żarnówce w Parszowie (zbiegiem rzeki w kierunku północnym) i ok. 250 m od ujścia lewego dopływu bez nazwy w tym samym kierunku
- dąb szypułkowy „Partyzant”** oddział 152g, Nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna
- dąb szypułkowy „Cysters”** oddział 152g, Nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna
- dąb szypułkowy „Boruta”** oddział 152g, Nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna
- **sosna zwyczajna” Sosna Powstańców Styczniowych”** Drzewo rosnące przy drodze powiatowej relacji Kierz Niedźwiedzi - Sadek na terenie Gminy Skarżysko Kościelne, na nieruchomości nr 77/300 obręb Kierz Niedźwiedzi stanowiącej własność Nadleśnictwa Skarżysko.
- dąb szypułkowy „Gwarek”** oddział 152g, Nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna

Stanowiska dokumentacyjne

W gminie Suchedniów w miejscowości Mostki znajduje się **Naturalna wychodnia szarych piaskowców triasowych o długości 40,0 m i wysokości od 1,0 do 5,0 m**. Skałki zarastają krzewami i pojedynczymi sosnami. "odsłonięcie geologiczne - naturalna wychodnia szarych drobnoziarnistych piaskowców triasowych"- przed Domem Kultury w Mostkach, obok parkingu

Użytki ekologiczne

Na terenie gminy Bliżyn znajduje się 8 użytków ekologicznych.

- bagno śródleśne**- Nadleśnictwo Skarżysko oddz. 144 "a" leśnictwa Ciechostowice
- bagno**- o powierzchni 2,52 ha położone w Leśnictwie Odrowążek, w obrębie Bliżyn Nadleśnictwa Suchedniów, w oddz. 49 l i 61 d , obręb geodezyjny Sorbin.
- bagno**- bagno o powierzchni 3,52 ha położone w Leśnictwie Jastrzębia, w obrębie Bliżyn Nadleśnictwa Suchedniów, w oddz. 173 c, m, 174 b, l , w obrębie geodezyjnym Wołów
- bagno**- Bagno położone w Leśnictwie Świnia Góra, w obrębie Bliżyn Nadleśnictwa Suchedniów, w oddz. 183 d.
- bagno** o powierzchni 0,86 ha położone w Leśnictwie Dalejów, w obrębie Bliżyn Nadleśnictwa Suchedniów, w oddz. 60 m, obręb geodezyjny Sorbin
- **bagno „Bagno śródleśne”** o powierzchni 2,65 ha, w obrębie Skarżysko Nadleśnictwa Skarżysko, w oddz. 125 k,m, a wg ewidencji gruntów gminy Bliżyn w obrębie ewidencyjnym Zagórze na części działki Nr 627
- podmokłe pastwisko** - położone w Leśnictwie Szalas w oddziale nr 37a, w obrębie Bliżyn Nadleśnictwa Suchedniów, na lewym brzegu rzeki Krasna, na zachód od miejscowości Szalas.

- przyrodnicze siedlisko z zaawansowanym stopniem sukcesji roślinnej i specyficznym mikroklimatem „Dolina Potoku Łzy”- granica użytku ekologicznego biegnie między różnymi formami użytkowania obejmując obszar oznaczony w ewidencji gruntów jako BZ w obrębie działki 46/1 i tu rozpoczyna swój przebieg w pkt.1. Następnie cały czas biegnie przez działkę 46/1 w punktach 2, 3, 4, w kierunku zachodnim, następnie na południe w pkt. 4 przez działki nr 55 i 57. Dalej ciągle przez działkę Nr 57 w punktach 6, 7, 8, 9, 10, 11 lekko na południowy zachód do punktu 12 i ostro na północ do pkt. 13 i zamyka poligon w punkcie 1.

Szlaki turystyczne

Powiat skarżyski przecięty jest licznymi szlakami turystycznymi pieszymi i rowerowymi. Dzięki czemu turyści, którzy aktywnie spędzają czas mogą głębiej zapoznać się z kulturą i historią tego regionu. Obecnie na terenie powiatu jest 12 szlaków w tym 9 pieszych i 3 rowerowe. Szlaki zostały opracowane na podstawie strony PTTK Oddział w Skarżysku – Kamiennej.

Szlaki piesze

1) Szlak koloru czerwonego MCK/PTTK – Wąchock (18,4 km). Przebieg trasy: Skarżysko – Kamienna, Posadaj, Szczepanów, Stary Młyn Michałów (Młyn Mosurków), Pleśniówka, Marcinków, Kaplica Rocha, Upust rzeki Kamiennej na Wąchocku.

Początek szlaku rozpoczyna się przy Miejskim Centrum Kultury i Oddziału Miejskiego PTTK i prowadzi przed kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego oddany do użytku w 1923 r. . Znajduje się tak również pomnik – obelisk upamiętniający miejsce rozstrzelania 72 patriotów i członków AK przez Niemców w lutym i lipcu 1944 roku. Po przeciwnej stronie ulicy na „Skwerze Kolejarzy” znajduje się pomnik „Na pamiątkę odzyskania dostępu do morza”. Kolejnym punktem na szlaku jest dzielnica Posadaj osada ,która powstała wokół młyna na brzegu Oleśnicy, która pojawiła się po raz pierwszy w dokumentach z 22 czerwca 1490 roku, a w I połowie XVII w. młyn przestał istnieć. Następny przystanek warty zobaczenia to Szczepanów - osada, która powstała w XVI w. w wokół kuźnicy przy ujściu rzeki Oleśnicy do Kamiennej. Podążając szlakiem, dotrzemy do Starego Młyna w Michałowie, gdzie od 2007 roku odbywał się Piknik Archeologiczny Rydno. Nazwa nawiązywała do rezerwatu archeologicznego, który został wpisany do rejestru zabytków w 1957 roku. Rezerwat utworzono w celu uchronienia pozostałości prehistorycznych kopalni hematytu. W kolejnym punkcie szlaku - Pleśniówce znajdują się wychodne skalne. Prowadzeni na teren Marcinkowa, gdzie na wzniesieniu (228 m n.p.m.) zobaczymy kaplicę p.w. Św. Rocha, która została wybudowana w 1838 roku przez Józefa Oborskiego, mieszczanina wąchockiego. Na początku XVII wieku istniało tam ujście rzeczki Żarnówki i kuźnica, której zarządcą był Feliks Marcinek. Od jego nazwiska powstała w tym miejscu osada robotnicza o nazwie Marcinków. Koniec szlaku ma miejsce w Wąchocku, gdzie można zobaczyć Kościół Najświętszej Marii Panny i Św. Floriana został zbudowany w latach 1218 – 1239. Świątynia

została przebudowana w 2 połowie XVII wieku i w końcu XIX wieku. Szlak kończy się w Wąchocku.

2) Szlak koloru czarnego Sołtyków PKP – Bliżyn PKP (11 km). Przebieg trasy: Sołtyków PKP, Mroczków, Rezerwat „Ciechostowice”, Ubyszów, Bliżyn PKP.

Początek szlaku jest we wsi Sołtyków. Na terenie wsi w 1916 roku znajdowała się cegielnia Sołtyków, obiekt znajduje się w rejestrze konserwatora zabytków. Rezerwat Przyrody „Gagaty Sołtykowskie” został powołany w 1997 roku i znajduje się tuż poza granicą Gminy Bliżyn, na terenie Gminy Stąporków. Następnie szlak prowadzi do pierwszej kuźni w Mroczkowie, która powstała w latach 1532 – 1548. Do dziś istnieją pozostałości budowli hydrotechnicznych wybudowanych na potrzeby wielkiego pieca, wzniesionego w 1778 roku na miejscu dawnej kuźni. We wsi znajduje się drewniany kościół parafialny p.w. Św. Rocha, który został wzniesiony po 1820 roku. Wewnątrz kościoła jest późnobarokowy ołtarz główny z obrazami Św. Rocha i Barbary z XIX wieku. Na terenie przykościelnym znajduje się drewniana dzwonnica i kamienny krzyż. Następnym miejscem na mapie jest Rezerwat przyrody „Ciechostowice” utworzony w 1953 roku. Na powierzchni 7,43 ha objęto ochrona las mieszany o charakterze naturalnym. W granicach rezerwatu ujęty został fragment pierwotnego lasu. Obecnie na terenie wsi Ubyszów znajduje się 8 tradycyjnych, drewnianych budynków mieszkalnych z początku XX wieku, które są pod opieką konserwatorską.

W części południowej, przy wjeździe stoi krzyż z 1902 roku. Szlak ma swój koniec w Bliżynie, gdzie znajduje się pomnik upamiętniający poległych partyzantów, pomnik pomordowanych Polaków i Żydów w obozie będącym filią Majdanka, cmentarz jeńców radzieckich zamordowanych przez Niemców. Prócz tego kościół parafialny p.w. Św. Ludwika z lat 1896 – 1900. Otoczony jest oryginalnym ogrodzeniem żeliwnym wykonanym w dawnej odlewni Bliżyn oraz kościół filialny o konstrukcji drewnianej p.w. Św. Zofii z 1818 roku.

3) Szlak koloru zielonego Skarżysko – Kamienna MCK/PTTK – Wykus (22 km).

Przebieg trasy: Skarżysko–Kamienna/OM PTTK, Rejów, Suchedniów Płn. PKP, Mostki, Kaczka, Wykus.

Początek szlaku ma miejsce przed Miejskim Centrum Kultury w Skarżysku-Kamiennej. Szlak prowadzi przez jedną z dzielnic miasta - Rejów, gdzie zbudowano wielki piec, który funkcjonował do 1901 roku. Na tym terenie znajduje się również Muzeum Orła Białego. Ekspozowane są tam zbiory dotyczące między innymi rozwoju miejscowego przemysłu, działalności ruchu oporu w Skarżysku–Kamiennej i okolic. Na wystawie plenerowej znajdują się eksponaty w postaci dawnych maszyn oraz uzbrojenia Wojska Polskiego stosowanych od 1943 roku do lat powojennych. Do atrakcji tego miejsca należy również zalew na rzece Kamionce. Kolejnym ciekawym obiektem tego szlaku jest wieś Mostki, gdzie prócz pomników przyrody znajduje się murowany budynek, zbudowany na wzór dworku szlacheckiego. W dolinie zaś wystawiono wielki piec w 1759 roku, który funkcjonował do 1903

roku. Podążając dalej, przez kolejną urokliwą wieś zwaną Kaczka, położoną w samym środku lasu dojdziemy do Rezerwatu Wykus. Został on utworzony w 1978 roku i posiada powierzchnię 53,01 ha. Ochroną został objęty fragment lasu mieszanego o charakterze naturalnym. Teren ten stanowił ostoję dla oddziałów partyzanckich, był także miejscem walk podczas II wojny światowej. Na polanie w 1952 roku postawiono obelisk w formie Kapliczki Świętokrzyskiej, na której wyryto pseudonimy poległych partyzantów. Szlak kończy się w tym miejscu.

4) Szlak koloru żółtego Skarżysko–Kamienna PKP – Skarżysko–Kamienna MCK/PTTK Szlak Martyrologii (29 km). Przebieg trasy: Skarżysku–Kamienna PKP, Pogorzałe, Cmentarz Leśny Żołnierzy AK, Bór Baranowska Góra (wzniesienie ok. 300 m n.p.m.), Rejów, Skarżysko-Kamienna MCK/ PTTK.

Początek szlaku jest na Dworcu Głównym PKP w Skarżysku – Kamiennej. Dalej trasa prowadzi na Pogorzałe. Jest to wieś położona na szczycie Góry Pogorzelskiej (346,8 m n.p.m.). W XX wieku była rolniczą osadą. Ważnym punktem biegnącym przez żółty szlak jest Cmentarz Leśny Żołnierzy AK. Znajduje się on na przecięciu szlaków: niebieskiego Pogorzałe - Kuźniaki i czerwonego do Radomska. Powstał na początku sierpnia 1943 roku, ponieważ w tam pochowano pięciu żołnierzy ze zgrupowania partyzanckiego „Ponurego” pod dowództwem Jana Piwnika. Aktualnie na cmentarzu znajdują się 33 mogiły. Na Borze w dniach 12 – 16 lutego 1940 roku Niemcy rozstrzelali ok. 360 osób. W tamtejszym lesie znajduje się mogiła i pomnik ofiar zbrodni. Baranowska Góra jest miejscem egzekucji około 400 osób zamordowanych przez Niemców w latach 1939 – 1945, którzy byli przywożeni z więzień w Kielcach, Skarżysku i Starachowicach.

5) Szlak koloru czarnego Suchedniów PKP – Rezerwat „Dalejów” (8 km). Przebieg trasy: Suchedniów PKP, Rezerwat „Dalejów”.

Początek szlaku to miejsce na terenie zabytkowego dworca kolejowego w Suchedniowie z XIX wieku. Natomiast Rezerwat leśny „Dalejów” został utworzony w 1978 roku i posiada powierzchnię 87,58 ha. Stanowi pozostałość dawnej Puszczy Świętokrzyskiej oraz zapewnienia ochronę naturalnego wielogatunkowego drzewostanu z modrzewiem europejskim. Na granicy rezerwatu usytuowana jest symboliczna mogiła ppor. Władysława „Oseta” Wasilewskiego, dowódcy Oddziału AK ze zgrupowania „Ponurego”, który poległ w walce z Niemcami. Szlak ma swój koniec w Rezerwacie „Dalejów”

6) Szlak koloru zielonego Bliżyn PKP – Zagnańsk PKP (26 km). Przebieg trasy: Bliżyn PKP, „Piekło Dalejowskie”, „Brama Piekielna”, Rezerwat „Dalejów”, Rezerwat leśny „Świnia Góra”, Leśniczówka „Świnia Góra”, Janaszów, Dąb „Bartek”, Zagnańsk PKP.

Początek szlaku jest na Dworcu PKP. Na jego trasie znajduje się: pomnik upamiętniający poległych partyzantów, pomnik pomordowanych Polaków i Żydów w obozie, który stanowił filię Majdanka oraz cmentarz jeńców radzieckich zamordowanych przez Niemców. Ponadto kościół parafialny p.w. Św. Ludwika (1896 – 1900r), otoczony oryginalnym ogrodzeniem żeliwnym wykonanym w dawnej odlewni Bliżyn, a także kościół filialny p.w. Św. Zofii z 1818

roku o konstrukcji drewnianej. Na terenie rezerwatu „Piekło Dalejowskie” znajduje się pomnik przyrody nieożywionej, który tworzy kilka grup skalnych piaskowca dolno triasowego o szerokości ok. 30 m, długości 130m u wysokości od 1 do 4 m. Na szlaku znajduje się również „Brama Piekielna” – pomnik przyrody nieożywionej, który tworzy bloki piaskowca triasowego, ułożone na kształt bramy o długości ok. 3 m i wysokości od 1,5 do 2,5 m. Rezerwat leśny „Dalejów” został opisywany wyżej. Rezerwat leśny „Świnia Góra” został utworzony w okresie międzywojennym i objęty ochroną ponownie od 1953 roku. Na obszarze hektara w drzewostanie dominuje jodła, z domieszką dębu, modrzewia, sosny, buka, klonu, jawora, świerka, brzozy, osiki i olszy w wieku od 120 do 200 lat. W Leśniczówce „Świnia Góra” – wzniesienie 352 m n.p.m. znajduje się pomnik upamiętniający bitwę, stoczoną w dniach 16 –19 września 1944 roku przez Oddział AL z Niemcami. We wsi Janaszów w XVII – XIX wieku znajdowała się kuźnia i fryszerka. Obecnie zachował się po niej zarys stawu i grobli (obok mostu). Dąb Bartek – pomnik przyrody, dąb szypułkowy, wiek około 1000 lat, wysokość dochodzi do 30 m, obwód pnia około 9,85 m. Początki Zagnańska i pochodzenie jego nazwy sięgają XV wieku. Zagnańsk jest bardzo starą osadą położoną w dolinie rzeki Bobrzy. W XVII wieku Zagnańsk był związany z rozwojem górnictwa i hutnictwa żelaza. W drugiej połowie XVII wieku z fundacji biskupa Andrzeja Trzebickiego wzniesiono kościół. W latach 1942 – 1944 miejsce wielu akcji partyzanckich. Szlak kończy się na Dworcu PKP w Zagnańsku.

7) Szlak koloru czarnego Wólka Plebańska PKP – Rezerwat „Skalki Piekło pod Nieklaniem” (7 km). Przebieg trasy: Wólka Plebańska PKP, Nieklan Wielki, Rezerwat „Skalki Piekło pod Nieklaniem”.

Początek szlaku to jeden z przystanków PKP na trasie Skarżysko–Kamienna – Końskie. W miejscu akcji oddziału AK „Robota” na transport niemiecki znajduje się pomnik. Koło trzech kilometrów dalej, na terenie Nieklania Wielkiego w XIX wieku funkcjonowała pudlingarnia przerabiająca surówkę wielkopieczową, po której pozostały stawy spiętrzające na rzece Czarnej. Kościół p.w. Św. Wawrzyńca w stylu neogotyckim został wzniesiony w 1835 roku z fundacji Małachowskich. „Skalki Piekło pod Nieklaniem” to rezerwat leśno – geologiczny o powierzchni 5,9 ha. Występują w tym miejscu bardzo interesujące formy wietrzenia wychodni piaskowca jurajskiego, których wysokość dochodzi nawet do 6 – 8 m. W chłodnych szczelinach górnych części skałek rośnie rzadko spotykana paproć, zaliczana do roślin górskich, zanokcica północna. Na terenie obecnego rezerwatu w trakcie powstania styczniewego stacjonował oddział Dionizego Czachowskiego. Okoliczne lasy późnym latem 1944 roku stanowiły miejsce koncentracji oddziałów partyzanckich Armii Krajowej w ramach akcji „Burza”. Koniec szlaku znajduje się w Rezerwacie „Skalki Piekło nad Nieklaniem”.

8) Szlak koloru czarnego Kapliczka św. Barbary – Kamień Michniowski (2 km).

Przebieg trasy: Kapliczka Św. Barbary – punkt widokowy, Rezerwat „Kamień Michniowski”.

Nazwa punktu widokowego pochodzi od kapliczki Św. Barbary, która została

wystawiona w XIX wieku przez górników. Można z niego podziwiać Góry Świętokrzyskie tj. na Pasma Klonowskie i Łysogórskie oraz Dolinę Bodzentyńską. Po przeciwnej stronie na pierwszym planie widoczne jest Pasma Klonowskie. Patrząc od prawej są to góry: Bukowa – 484 m n.p.m., Psarska – 415 m n.p.m. i Miejska – 426 m n.p.m. (dwa wierzchołki), u stóp której widoczny jest ulokowany na wzniesieniu Bodzentyn. Na drugim planie jest Pasma Łysogórskie z dwoma najwyższymi wierzchołkami: z wieżą przekaźnika Świętym Krzyżem (Łysą Górą – Łyścem) 595 m n.p.m. z lewej i Łysicą z prawej – 612 m n.p.m. Rezerwat „Kamień Michniowski” i został utworzony w 1978 roku, w celu ochrony lasu mieszanego. Drzewostan tworzą: sosna, jodła, buk, dąb, osika w wieku 60 – 90 lat z pojedynczymi okazami dochodzącymi do 120 lat. Ochronie podlega także wychodnia skalna z widocznymi zjawiskami erozyjnymi oraz ciekawą roślinnością naskalną. Szlak ma swój koniec w Rezerwacie „Kamień Michniowski”.

9) Szlak koloru niebieskiego Berezów PKP – Suchedniów PKP (15 km). Przebieg trasy:

Berezów, Michniów, Góra Kamień Michniowski (433 m n.p.m.) – rezerwat, Źródło „Burzący Stok”, polana z zabudowaniami dawnej gajówki Opal i wiatą turystyczną, Suchedniów PKP. Początek szlaku jest na stacji PKP, na linii kolejowej w rejonie Berezowa gdzie w nocy z 12 na 13 lipca 1943 roku został tam zatrzymany i ostrzelany pociąg pospieszny Kraków – Warszawa, który przewoził niemieckich oficerów. Akcja została przeprowadzona przez żołnierzy „Ponurego” w odwecie za pacyfikację Michniowa, gdzie prowadzi dalej ten szlak. Wieś ta została spacyfikowana przez Niemców za udzielaną pomoc partyzantom w dniach 12 i 13 lipca 1943 roku. Obecnie powstał tu Pomnik – Mauzoleum i Sanktuarium Męczeństwa Wsi Polskich. Kolejny punkt tej trasy to Góra Kamień Michniowski (433 m n.p.m.) – rezerwat, (5,5 km), który znajduje się przy połączeniu ze szlakiem czarnym w kierunku punktu widokowego przy kapliczce Św. Barbary. Rezerwat „Kamień Michniowski” został opisany powyżej. W miejscu Źródła „Burzący Stok” znajdują się silnie bijące źródła, stąd również bierze swój początek rzeka Żarnówka przepływająca przez zalew w Mostkach. W Suchedniowie znajduje się kościół parafialny p.w. Św. Andrzeja Apostoła, który został ufundowany przez bpa A. Załuskiego w 1758 roku. Wewnątrz kościoła znajduje się wczesno barokowy ołtarz boczny i sztandar powstańczy z 1863 roku. Przy nadleśnictwie (ul. Bodzentyńska) rośnie około 300-letni dąb – pomnik przyrody. Szlak ma swój koniec na Dworcu PKP w Suchedniowie.

Szlaki rowerowe

1) Szlak koloru czerwonego: Rowerowy Szlak Martyrologii, Skarżysko-Kamienna – PKP MCK/PTTK – Skarżysko-Kamienna MCK/PTTK (30 km).

Na szlaku za wsią Pogorzałe jest Cmentarz Leśny Żołnierzy AK, natomiast dalej na Brzasku miejsce masowej egzekucji polskich patriotów członków organizacji „Orzeł Biały” oraz intelektualistów aresztowanych w ramach akcji A – B dokonanej w dniu 29 czerwca 1940 roku. Ofiary pochodziły ze: Skarżyska, Końskich, Iłży, Starachowic, Ostrowca Św.,

Ćmielowa, Opatowa, Buska, Sandomierza, Radomia i Kielc. Pomnik został wzniesiony w latach 1945 – 1949.

2) Szlak koloru zielonego Skarżysko – Kamienna – źródła rzeki Kamiennej – Skarżysko – Kamienna (71 km).

Przebieg trasy: Skarżysko-Kamienna MCK/PTTK, Skarżysko Zachodnie, Brzask, Rezerwat „Dalejów”, Zbrojów, Płaczków, Mroczków, Rędocin, Źródła rzeki Kamiennej, Antoniów Huta, Hucisko, Podosiny, Borki, Skarżysko – Kamienna – Sanktuarium Matki Boskiej Ostrobramskiej, Skarżysko – Kamienna (MCK/PTTK).

Początek szlaku jest przy MCK/PTTK. W Skarżysku Zachodnim znajduje się drewniany kościółek p. w. Św. Józefa z 1928 roku, obok jest drewniana dzwonnica z 1929 roku. Pomnik Leopolda Staffa stoi przed budynkiem plebanii. Za kościołem, na rzece Kamiennej znajdują się pozostałości po dawnej hucie żelaza z XIX wieku w Bzinie (w postaci kamiennego wału przelewowego byłego zakładu hutniczego). Następnie szlak prowadzi przez Brzask (miejsce pamięci pomordowanych w masowej egzekucji polskich patriotów z dnia 29 czerwca 1940 roku) i rezerwat „Dalejów”. Rezerwat ten” został opisany wyżej. Następnie szlak biegnie przez wieś Zbrojów, Płaczków i Mroczków w której są zachowane do dziś zarysy zabudowy hydrotechnicznej zakładu wielkopieczowego z XVIII wieku. Oprócz wielkiego pieca w Mroczkowie znajduje się także kościół parafialny p.w. Św. Rocha, który został zbudowany z bali modrzewiowych najprawdopodobniej po 1820 roku. Na szlaku mijamy także wieś Rędocin, znaną z tradycji garncarskich, gdzie do dziś swoje prace tworzy kilku garncarzy. Szlak kończy się przy Sanktuarium Matki Bożej Ostrobramskiej.

3) Szlak koloru niebieskiego Antoniów – Skarżysko – Kamienna (42 km). Przebieg trasy: Antoniów, Huta, Hucisko, Majdów, Ubyszów, Bliżyn, Rezerwat „Dalejów”, Rejów, Skarżysko – Kamienna.

Szlak rozpoczyna się we wsi Antoninów, następnie przebiega przez wieś Huta, Hucisko, Majdów i Ubyszów Na trasie w Bliżynie znajduje się: pomnik upamiętniający poległych partyzantów, pomnik pomordowanych Polaków i Żydów. Ponadto kościół parafialny p.w. Św. Ludwika (1896 – 1900r) oraz kościół filialny p.w. Św. Zofii z 1818 roku o konstrukcji drewnianej. Następnie na szlaku znajduje się Rezerwat „Dalejów”. Pod koniec szlaku jest dzielnica Skarżyska – Kamiennej – Rejów. W 1770 roku w Rejowie zbudowano wielki piec, który funkcjonował do 1901 roku. Do atrakcji Rejowa należy również zalew na rzece Kamionce.. Koniec szlaku znajduje się przy Dworcu PKP w Skarżysku – Kamiennej.

4. Informacja dotycząca ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych wraz z wykazem tych zabytków.

Ochronę zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. Ochrona ta polega na planowaniu,

przygotowaniu oraz realizacji różnorodnych przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, które mają na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Takie przedsięwzięcia są realizowane poprzez:

1. Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych – w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej tj.

- opracowanie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz ich aktualizację

- kontrolę i doskonalenie stanu technicznego zabytków

- instalowanie i utrzymanie w sprawności urządzeń i systemów zabezpieczania zabytków, w tym sygnalizacji wykrywania i alarmowania

- wykonywanie ewidencji i dokumentacji zabytków podlegających ochronie

- projektowanie i wykonywanie prac inżyniersko – technicznych zabezpieczających przy zabytkach takich jak:

a) podwyższenie klasy odporności ogniowej i poprawa właściwości konstrukcyjnych,

b) zabezpieczenia przed skutkami wybuchów, wichur, śnieżyc, powodzi lub zalania z innych przyczyn, osunięć lub zapadnięć gruntu,

c) obudowa lub osłona fragmentów szczególnie wartościowych i narażonych na destrukcję.

2. Podwyższenie gotowości wprowadzonej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez właściwe organy kierowania kryzysowego (określone w ustawie o stanie klęski żywiołowej) poprzez:

- demontaż i ukrycie najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia - przygotowanie i rozmieszczenie znaków Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954r.

- zgromadzenie i utrzymanie w gotowości urządzeń, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonywania prac zabezpieczających i działań ratowniczych - zorganizowanie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania

- wyznaczenie i przygotowanie zespołów ludzkich do prac zabezpieczających i działań ochronnych

- zorganizowanie wspólnych działań właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych RP oraz wolontariatu działań ochronnych.

3. Reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej. Odbywa się ono poprzez szereg przedsięwzięć mających na celu zminimalizowanie strat wśród obiektów zabytkowych. Podczas reagowania prowadzi się akcje ratownicze oraz udziela wsparcia właścicielom (administratorom) obiektów zabytkowych oraz podmiotom ratowniczym. Etap ten ma miejsce w okresie wystąpienia i trwania sytuacji kryzysowej lub konfliktu zbrojnego. W tym okresie podejmuje się następujące działania:

- zapewnia się w miarę możliwości bierną i czynną ochronę obiektów zabytkowych
 - w razie zniszczeń prowadzi się działania ratownicze we własnym zakresie lub wspiera się działania wyspecjalizowanych jednostek ratownictwa
4. Zabezpieczenie i dokumentowanie po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Obejmuje ono:

- zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu bezpośredniego zagrożenia
- dokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań
- informowanie właściwych organów administracji publicznej, w szczególności Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz organów założycielskich o stratach, podjętych działaniach i ewentualnych potrzebach pomocy.

5. Ochronę zabytków ruchomych.

Polega ona na podjęciu, w zależności od sytuacji i posiadanych możliwości, następujących czynności:

- zabezpieczenia ich przed zniszczeniem lub uszkodzeniem, w miejscu stałego przechowywania oraz na zorganizowaniu stałego dozoru
- przemieszczenia do innych przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej - przeniesienia zabytków do innych wytypowanych i przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości
- ewakuacji do uprzednio wyznaczonych przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania, jeżeli nie ma możliwości ich właściwego zabezpieczenia na miejscu lub w tej samej miejscowości oraz zapewnienia stałego dozoru
- ewakuacji najcenniejszych zabytków za granicę w przypadku konfliktu zbrojnego
- przyjmowania, na wniosek właściciela lub posiadacza, cennych zabytków na czasowe przechowywanie przez publiczne jednostki organizacyjne kultury.

5. Źródła finansowania.

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań. Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków. Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- **źródła krajowe:** dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego; dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków; dotacje wojewódzkie, powiatowe, gminne; dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji; fundusz kościelny; Fundusz Termomodernizacji i Remontów; Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW); programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego; promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego; fundusze grantowe fundacji; Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.
- **źródła zagraniczne:**
 - Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021 – 2027
 - Program Europa dla Obywateli
 - Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
 - Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

5.1. Dotacje

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje, że dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie określonych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

+ Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach

Fundusze przyznawane są w ramach ogłaszanych przez Świętokrzyskiego Konserwatora Zabytków otwartych konkursów ofert na przeprowadzenie prac zabezpieczających, konserwatorskich, remontowych, sporządzenia ekspertyz technicznych i konserwatorskich, prowadzenia badań architektonicznych i konserwatorskich, opracowania projektów budowlanych zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego.

+ Dotacje wojewódzkie

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie Uchwały Nr XXXIV/464/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 30.08.2021r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Województwa Świętokrzyskiego.

+ Dotacje powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie Uchwały Nr 242/XXXIV/2017 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie zmiany uchwały Nr 184/XXVI/2016 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 20 października 2016r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na terenie Powiatu Skarżyskiego.

+ Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszającym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa. Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne);

f) Zabytek dostępny;

g) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Celem konkursu jest promocja opieki nad zabytkami, w tym propagowanie najlepszych wzorów badan, konserwacji, adaptacji, utrzymania i zagospodarowania zabytków, w szczególności uwzględniając:

- prawidłowe wykonywanie prac badawczych, konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku;

- właściwe użytkowanie zabytku, które podkreśla jego walory i nie wpływa ujemnie na posiadane przez zabytek wartości;

- rewaloryzacje zabytku podkreślającą jego walory i nie wpływającą ujemnie na posiadane przez zabytek wartości.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię Działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2021-2024, realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Wyznaczony cel generalny Strategii Działania NFOŚiGW to skuteczne i efektywne wspieranie działań na rzecz środowiska i transformacji w kierunku gospodarki niskoemisyjnej ze szczególnym uwzględnieniem działań służących absorpcji środków zagranicznych obsługiwanych przez Narodowy Fundusz.

Program Kultura-Interwencje

Organizatorem Programu jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura –Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. O wsparcie w ramach programu Kultura-Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury, jak i organizacje pozarządowe.

Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO, PGNiG Grupa ORLEN, Fundacja Ochrony Zabytków i Dziedzictwa Kultury FONTES, Fundacja Dziedzictwa Kulturowego, fundacja Ratowania Zabytków i Pomników Przyrody.

✚ Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Fundusz zasilany jest z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwala na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych np. w skutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwalają na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. 9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

5.2. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

✚ Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych); prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym

do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku Program „Infrastruktura kultury”.

✚ Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

✚ Dotacja na badania archeologiczne

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne. Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:
 - a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.
- 2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

5.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

✚ Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej

Projekty oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi takich zakresów jak kultura, sztuka, turystyka i promocja regionu. Na Europejską Współpracę Terytorialną składają się 3 typy programów operacyjnych:

- **współpraca transgraniczna**- służy przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma się przyczyniać do wzmocnienia współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, rozbudowy infrastruktury czy wymiany doświadczeń.
- **współpraca transnarodowa** - umożliwia współpracę w ramach ściśle określonych obszarów geograficznych. Pozwala przewyższać wyzwania o znaczeniu ponadregionalnym i lepiej wykorzystywać potencjały współpracujących regionów. Jest ukierunkowana na zintegrowany rozwój terytorialny Unii Europejskiej i wzrost gospodarczy, m.in. poprzez wspieranie innowacyjności i ochronę środowiska naturalnego.
- **współpraca międzyregionalna** - ma na celu zwiększenie efektywności polityki spójności poprzez promowanie wymiany doświadczeń, innowacyjnych podejść i budowania potencjału między regionami.

Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to program Unii Europejskiej oferujący finansowe wsparcie dla sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnych. W ramach edycji 2021-2027 program przeznaczył 2,4 mld euro na dofinansowanie realizacji projektów w obszarze kultury i sztuki. Głównymi celami programu Kreatywna Europa są promocja europejskiej różnorodności kulturowej i dziedzictwa, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności europejskich dzieł m. in. poprzez zwiększanie dostępu do kultury i utworów audiowizualnych. Program zawiera trzy komponenty: Media, Kultura i Międzysektorowy.

Komponent Kultura jest skierowany do publicznych oraz prywatnych instytucji, organizacji i innych podmiotów aktywnie działających w sektorach kultury oraz kreatywnym. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

Program Europa dla Obywateli

To program Unii Europejskiej wspierający organizacje pozarządowe i samorządy, a także inne organizacje i instytucje nienastawione na zysk, działające w obszarze społeczeństwa obywatelskiego, kultury i edukacji, w realizacji projektów związanych z tematyką obywatelstwa europejskiego, inicjatyw lokalnych, zaangażowania społecznego i demokratycznego oraz pamięci europejskiej. Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć o przeszłości Europy oraz Zaangażowanie demokratyczne i aktywność obywatelska – zaangażowanie obywateli.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko na lata 2021-2027 (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko na lata 2021-2027 (FEnIKS) został zatwierdzony przez Komisję Europejską 6 października 2022 roku. Podobnie jak jego poprzednik, Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, jest największym programem w całej Unii Europejskiej – zarówno pod względem podziału określonych zasobów, jak i liczby priorytetów rozwojowych. Celem programu jest wsparcie zrównoważonego rozwoju Polski. Głównym kierunkiem zmian ma być budowa nowoczesnej infrastruktury technicznej i społecznej. FEnIKS przyspieszy transformację naszego kraju kierunku gospodarki niskoemisyjnej.

Oferta programu skierowana jest m.in. do:

- przedsiębiorstw,
- jednostek samorządu terytorialnego,
- podmiotów świadczących usługi publiczne w ramach realizacji obowiązków własnych jednostek samorządu terytorialnego,
- właścicieli budynków mieszkalnych,
- państwowych jednostek budżetowych i administracji publicznej,
- dostawców usług energetycznych,
- zarządców dróg krajowych i linii kolejowych,
- służb ratowniczych (ratownictwo techniczne) i odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ruchu,
- Państwowej Straży Pożarnej,
- podmiotów zarządzających portami lotniczymi oraz portami morskimi,
- organizacji pozarządowych,
- instytucji ochrony zdrowia, instytucji kultury,
- kościoły i związki wyznaniowe.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025-2029 został opracowany przez Referat ds. Promocji w Wydziale Edukacji, Promocji, Kultury, Sportu i Turystyki ze wsparciem powołanego zespołu roboczego składającego się z przedstawicieli wszystkich gmin powiatu skarżyskiego. Powyższy Program jest elementem polityki samorządowej. Będzie on służył podejmowaniu działań mających na celu inicjowanie i wspieranie ochrony zabytków oraz promowanie dziedzictwa kulturowego powiatu skarżyskiego.